821(477)
Д81

ЄВГЕН ДУДАР

СУСІДИ НЕ ДРІМАЮТЬ

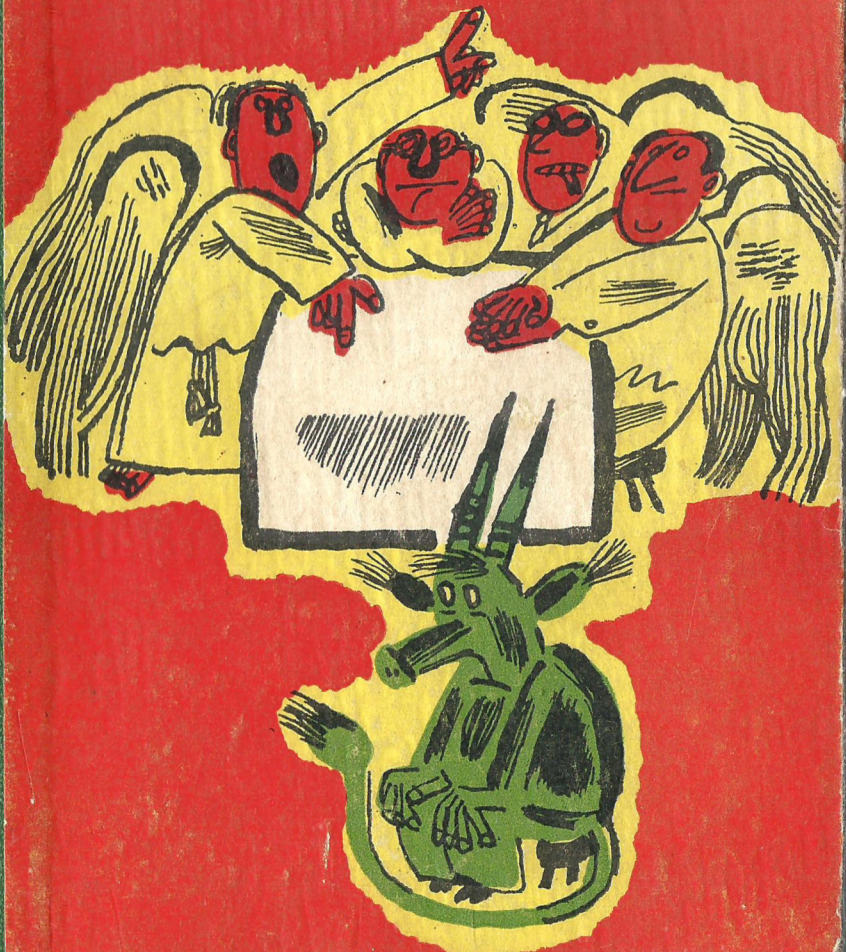

ЄВГЕН ДУДАР

СУСІДИ НЕ ДРІМАЮТЬ

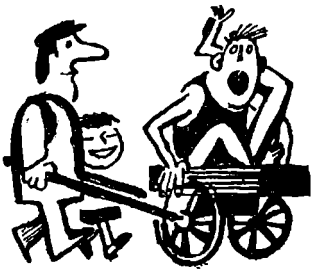

Гумор та сатира

Радянський письменник
Київ — 1973

11991

Молодий гуморист і сатирик Є. Дудар, відстоюючи і стверджуючи все краще в нашому суспільстві, водночас не обминає своїм пером отого непотребу, отих дрібних і нікчемних людців, які або ж все бачать у кривому дзеркалі, або люблять узяти «на лапу», чи лицемірять перед сватом і братом. Гуморески перчанина Є. Дударя стверджують здорові моральні риси людини й душевну чистоту. Написані вони лаконічно й дотепно.

У2
Д81

Д 0733—030 / М223(04)—73 —47—73

ОДЕСЬКА КНИЖКОВА ФАБРИКА

ВЕСЕЛІ ОПОВІДКИ

СУСІДИ НЕ ДРІМАЮТЬ

Десь о другій годині ночі мене розбудив дитячий сміх. Я підвів голову. Моє десятимісячне чадо сиділо в ліжечку й заливалося.

— Жінко, спиш?— торкнув ліктем дружину.

— Так, як і ти.

Словом, сон як рукою зняло.

Підвівся я. Увімкнув світло.

— Що ж його робити?— питаю дружину.— Щоб час даремно не гаяти.

— Відремонтуй,— каже,— стола. Того, що гості в неділю поламали.

— Не можна. Стукати не можна. Сусідів побудимо.

— Тоді лови мух. Ніхто не почує. Та й вони зараз сонні.

Ці слова дружини я зрозумів як жарт. І почав перебирати в пам'яті: на що мені найбільше бракує часу?

Магазини вночі не працюють. А то пішов би, накупив би чого треба, щоб удень не простоювати в чергах.

— Знаєш що, жінко? Давай попилососимо в кімнаті.

— А це хіба сусідів не розбудить?

— Маєш рацію... На машинці клацати — теж тріскотня.

— Пральну машину теж не ввімкнеш...

Я зняв телефонну трубку.

— Ти кудись зібрався дзвонити?— здивувалась дружина.

— Пригадав собі, що Петро вічно нарікає: «Ніколи не зайдеш, ніколи не подзвониш».

— То серед ночі? Людина, може, спить...

— А може, так, як і ми... Подзвоню. Коли не візьме трубку, значить, спить, коли візьме — не спить...

Набрав номер. Почувся хрипкий Петрів голос.

Я тихенько, щоб не розбудити сусідів:

— Алло! Це ти? Привіт! Що? Чого я не сплю? А ти чого не спиш? Бо я розбудив?.. На добраніч... Спи спокійно...

— Тепер він уже ніколи не буде скаржитися, що ти йому не дзвониш,— посміхнулася дружина...

— А ти не дорікай... Краще он зодягни дитину. Підемо на вулицю, погуляємо. Саме раз. Машини не їздять, повітря чисте. Ми не спимо, воно не спить.

— Слушно,— зраділа дружина моїй пропозиції.

За кілька хвилин ми тихенько випхали в коридор дитячий візочок. На пальцях пройшли за ним до вихідних дверей. Двері так тихенько відчинили, що не тільки сонні сусіди, а й їхні пси не почули.

Викотили на вулицю. Добряче погуляли. Потім так само тихенько й непомітно повернулися, повкладались.

Вранці нам ніби на голову впала бомба: весь будинок гудів про нашу нічну вилазку. Одні твердили, що ми сновиди. Інші запевняли, що ми в забороненій секті й отруюємо свідомість свого дитяти. Треті казали, що в дитячому візочку цієї ночі ми везли не дитя, а щось крадене...

Дружина плакала. Дорікала, що винен у всьому я. А мене тішило тільки одне: з такими сусідами не пропадеш. Вони ніколи не дрімають.

У мені все нуртувало. У мені все перевертало. Ну, думаю, прийде він зараз. Спущу шкуру, посолю й знову зодягну. І геть. Геть, далі від хлібного цеху, навіть далі від заводу. Справедливо пишуть скаржники: «Трудяща людина має їсти хліб, а не закалець із запеченими капроновими панчохами».

О! З'явився. Стоїть у дверях.

— Що ж це,— кажу,— Леоніде Самійловичу? Що ж це у вас виходить?

Завмер. Навіть не дихає. Хоча б огризнувся. Хоча б слово бовкнув. Знову, сучий син поборе мене своєю безпорадністю.

— ...Навіщо ви цех завалили?— веду далі.— Який же з вас начальник?

Мовчить, як у рот води набрав. Тільки плями червоні по лиці блукають. Соромно, значить. Чи не дуже суворий я з ним?

А тут ще й своє давноминуле зринуло в пам'яті, як дурний з конопель. У вухах ніби різонув отой далекий голос директора школи: «Тобі, Зябличок, треба було б поставити заслужені двійки та вигнати зі школи. Але я не хочу брати гріха на душу. Випхаємо тебе якось. А там іди в інші руки...»

— Підходьте ближче, Леоніде Самійловичу. Сідайте...

О! Йде, як кіт по стерні. Ніби підлога пече його в п'яти. Опускається, наче гуска на гніздо з гусенятами. Видать, розуміє свою провину.

— Як ви керували кондитерським цехом, то в тортах люди що знаходили?

Почервонів ще дужче. Проковтнув гіркоту свою. А з вуст ні пари. Ніби рота йому заклеїли.

— ...Кісточки птеродактиля знаходили? Тож треба зуміти. Птеродактилі вимерли десятки мільйонів років тому, а ви їхні

кісточки у торт запікаєте... Після того з кондитерського цеху тільки солодкі спогади зостались.

Опустив голову. Нерозторопний він якийсь. Вигнав би. Та шкода. Не хочеться брати гріх на душу.

— ...На бубликах ви сиділи. І що? Забули, як на килимку з вами стояли за ті бублики? Забули, як нас благословляли: «Закрийте той злощасний цех, бо вже півміста без зубів ходить».

Потер рукою спітнілого лоба. Безпорадно поплямкав губами. Візьми та звільни його, то все життя мучитиме совість.

— ...Ну що ж... Доведеться нам прощатися...

Здригнувся. Майже крізь сльози мовив:

— Так люблю запах хліба...

Аж в мене самого кольнуло серце.

— Прощатися вам доведеться з хлібним цехом. Підете начальником пиріжкового цеху...

Він випростався. Очі прояснилися. Мовчки поплямкав губами. І в мене з душі сповзла крига... Тепер і на виклик керуючого трестом я з'явився з чистою совістю.

— Сідайте,— кивнув мені він.

Сів. Бачу, неспокійний він. Очі з кутка в куток переводить.

— Що ж ви,— мовив глухо,— Степане Васильовичу, завод завалили?

Я затиснув колінами долоні. Втупив донизу погляд.

— Це вже який за рахунком, третій? І лише за два роки. Ні, це треба вміти.

Я мовчки проковтнув гіркий клубок. Втягнув голову в плечі.

— Ну що ж, доведеться нам прощатись...

Він обірвав фразу. Мені чомусь згадався запах хліба. Я аж тепер відчув, як люблю запах свіжого хліба. Ковтнув слину. І підвів очі на керуючого. Наші погляди зустрілися. В його очах світилися сльози.

— Добре,— сказав,— підете на четвертий...

Я не встиг мовити й слова. Задзвонив телефон.

«ХАТХА-ЙОГА»

Ситий не розуміє голодного. Здоровий не розуміє хворого, а той, хто має міцну будову тіла, не відає болів і переживань того, в кого ноги, як дві вузлуваті тички, груди запалися, мов невикисла паляниця, й руки висять, наче батоги.

Не відає він і того, хто нишпорить по книжках, газетах і журналах, вишукує кваліфіковані поради, щоб себе вдосконалити.

То чи дивно буде, що, побачивши в кіно вправи індійських йогів, я вигукнув:

— «Хатха-йога» — моє життя!

До того, як вигукнути цю сакраментальну фразу, я добре все обдумав. Вправи йогів створені ніби навмисне для мене. По-перше: вони виконуються в повільному темпі. Я хоч і холеричного темпераменту, але темпи люблю флегматичні. По-друге: вправи йогів виконуються сидячи або лежачи. І всі вони короткочасні. Як холерик, я терпіти не можу довготривалості одного заняття. Хоч як людина, що має нахили до флегматичних темпів, можу терпеливо пролежати й цілий день.

Скористався з того, що вдома не було дружини. Поїхала кудись набувати досвід. Одразу ж приступив до тренування.

Почав із дихання. Кладу перед собою годинник. Руку на пульс — видих і — раз, два, три...

А найменшенький мій:

— Тату, дяй голсцик.

Дав. Погладив по голівці.

Знову видих і — раз, два...

Старшенький:

— Тату, а корова їсть горіхи?

Пояснив.

Ще видих. Раз, два...

Найстаршенький:

— Тату, що ви робите?

— Дихаю.

— Для чого?

— Для того, щоб довше жити й вас годувати.

Він підстрибнув:

— Гі! Наші тато дихають!

І гайнув на вулицю.

Довелося приступити до вправ зосередження уваги. Йоги вважають, що для цього найкраще дивитися на свічку.

Повиганяв дітей з хати. Засвітив свічку, поставив на стілець, а сам сів на підлогу, заплівши ноги, як турецький султан. Зосереджуюсь.

Коли це в шибку шкряб-шкряб. Глянув — там їх із десятеро. І мої, й сусідські. Попритуляли носики до шибки, пороззявляли ротики, а очі аж світяться...

Надвечір приходить голова місцевкому. Так ласкаво:

— Чи важко без жінки? Коли вона приїде? Я тобі ось книжечки приніс «Релігія — опіум». Прочитай неодмінно...

Наступного ранку вибрав момент, коли дітлахи вибігли на вулицю. Сів на підлогу, ногу за шию — не йде. В дитинстві це мені вдавалось одразу. Значить, і тепер піде. Тільки слід напружитись.

Ривок. У сідниці щось хруснуло. Мене зігнуло в дві погибелі. Але заклав. Тепер основне не зупинятися напівдорозі, закласти другу.

Вхопив її за ступню. Ривок. В очах потемніло, але заклав.

Тепер мене носом притиснуло до підлоги. Чую, що не витримаю. З сідниці ніби хтось жили витягує. А ноги скинути з шиї не можу...

Вбігає до хати найменшенький.

— Клич Василька,— благаю найменшенького.

— Со?

— Василька клич!

— Со?

Вбіг до хати середульший. Глянув на мене. Сів на підлогу. Ноги за шию бриць, бриць і сидить.

— Ти,— стогну,— чого? Ану встань зараз же!

— Ага, а ти сидиш...

— Встань, карбованця дам... Поклич Василька.

Вбігає найстаршенький з цілим виводком сусідських.

— Васильку,— прошу,— й ти, Семенку,— це сусідський.— Ану легенько беріть за оту ногу — й до себе.

Взяли.

— Куди, іроди! Не в той бік!— заревів я, бо в очах аж вогнем блиснуло.— Біжи, Васильку, поклич дядька Данила. Він, здається, вдома сьогодні.

Вибіг Василько на поріг.

— Дядьку Данило! Дядьку Данило! Ходіть сюди, бо наші тато замотали ся в ногах!..

Прийшов Данило. Аж присвиснув:

— Може, на тебе шафа впала?

— Не питай,— молю,— допоможи.

— Не можна,— каже Данило глибокодумно.— Не можна по-кустарному. Треба по-вченому. До лікаря треба. Стривай, я зараз...

За кілька хвилин прибіг Данило, взяв мене на руки, виніс на подвір'я й посадив у вистелену сіном тачку.

— Поїхали,— каже.

Везе мене вулицею. Юрба дітлахів вистрибує навколо тачки, викрикує. Люди стоять у воротах і співчутливо кивають головами. Василько на їхні запитання авторитетно пояснює, що «тато замотали ся в ногах».

У поліклініці мене розмотали. Правда, встати одразу я не міг. Щось там порозтягувалося.

А лікар сказав:

— Щастя, дядьку, що ви опановували тільки «хатху-йога», себто першу сходинку. А то б вас уже й сам бог не розмотав.

ЗВАНИЙ ОБІД

Високі гості всілися за столом. А на столі пусто. Ні тарілки, ні виделки, ні келиха, ні чарки. Перед кожним тільки олівець і клаптик паперу.

— Він нас зібрав на званий обід чи на прес-конференцію?— шепнув професор Кадило академікові Валуйченку.

Той стенув плечима:

— Досі мої учні не підводили навіть на банкетах... Але минуло стільки років...

Стривайте, думаю. Похвилюйтесь ще трохи. Зараз я вас приголомшу.

До гостей вийшла моя дружина:

— Шановне товариство! Перед кожним олівець і папір. Прошу написати, хто що бажав би з'їсти й випити. І скільки.

Гості перезирнулися.

У дружини доктора хімічних наук Затовченка злетіло з язика:

— Збожеволіти можна...

Та доктор Затовченко сіпнув дружину за рукав.

Дружина професора Кадила шептала дружині академіка Валуйченка:

— Скнари! Бояться, щоб не потратитись...

Дружина академіка Валуйченка хихикнула:

— Тепер ще з годину чекайте, поки зготують... Навіщо було до столу запрошувати?

Згодом руки потягнулись до олівців.

Дружина зібрала замовлення... Коли вона поставила перед кожним наїдки, я сказав:

— Дорогі гості! Перед вами хліб, виготовлений хімічним способом із відходів лісопильних заводів...

Гості скоса позирали одне на одного.

— ...М'ясо з природного газу,— вів я далі.— Калорійністю не поступається перед пташиним. Смакові якості дуже високі. Штучно відтворений аромат...

У гостей почали рухатися вола.

— ...А ось паштет,— не вгавав я.— З парафінових фракцій нафти. В'язкий і приємний на смак... Решта все з дріжджів...

Професор Кадило несміливо взяв шматочок хліба, поклав на нього паштету. Академік Валуйченко потягнувся до ікри. Його дружина довго розглядала й нюхала шматочок м'яса. На зуб узяти не зважувалася.

На столі з'явилася пляшка й чарки.

Всі полегшено зітхнули. Налили. Випили. Крекнули.

Я повідомив:

— Напій, що не поступається перед натуральним коньяком. Добуто з молекул сірчаної кислоти в сполученні з молекулами каустичної соди.

Доктор хімічних наук Затовченко гикнув і відсунув од себе чарку.

Я припросив:

— Запийте водою,— й налив йому кухоль води.

Затовченко відпив кілька ковтків. Я сказав:

— Це очищена від нечистот і опріснена морська вода...

Тепер уже гикнув академік Валуйченко. І, ледве проковтнувши шматочок штучного хліба, помащеного штучним маслом та вкритого штучною ікрою, видавив:

— Колос-сально!

— Геніально!— підтакнув професор Кадило, ледве запихаючи в рот шматочок штучної шинки.

— Епохально!— дивлячись на штучну картоплю, підтакнув доктор хімічних наук Затовченко.— Уявляєте, нарешті ми раз і назавжди покінчимо з колорадським жуком!

— Вивільнимо грандіозні площі землі з-під картоплі, пшениці та інших культур,— сказав академік Валуйчено. — Набудуємо хімічних заводів...

— Вивільнимо мільйони робочих рук, що працюють у тваринництві. Частину з них можна буде кинути на видобування нафти, а частину — на видобування з нафти білків. Тваринництво, що знищує мільйони тонн чарівної зелені, кане в забуття. Люди забудуть, що таке свиня...— розійшовся професор Кадило.

— А що буде з коровою?— поцікавилася дружина академіка Валуйченка.— Корови шкода. Вона має такі гарні очі.

— Корова відіграватиме для людини не більшу роль, ніж відіграє сьогодні кицька,— пояснив доктор наук Затовченко.

— Невже? — здивувалася дружина професора Кадила. — А коли хтось живе на п'ятому поверсі?.. Не у всіх є ліфт...

— Вчені виведуть до того часу мініатюрну корову,— пояснив дружині професор Кадило. — Наука на місці не стоїть. Наука шукає, дерзає...

— Нарешті людина, яка відірвалась од природи, віддячить природі,— зауважив академік Валуйченко.— Нарешті місто віддячить селу.

Нараз усі вмовкли. Поглядами втупились у куточок їдальні. В тих поглядах було стільки жадоби й заздрості, що мені стало моторошно.

Я глянув у куток. Там мій кіт Беньо наминав підсмажену курячу ніжку, що зосталася від вчорашнього обіду.

Професор Кадило затарабанив пальцями по столу. Його дружина вже поглядала на натюрморт. Доктор хімічних наук Затовченко ліпив з паштету якогось чортика і вставляв йому з зерняток чорної ікри очі.

А Валуйченко сказав:

— Друзі! Я від душі радий за великі успіхи свого учня кандидата хімічних наук Микитки. Думаю, що мої колеги і їхні жінки, присутні тут, поділяють зі мною цю радість. Тому пропоную зараз же всім піти в ресторан...

Всі почали зводитися з-за столу.

Й ми подались до ресторану.

ПОБАЧЕННЯ

Гарапоненко зібрався зателефонувати подрузі своєї юності. Але, опустивши в автомат дві копійки, механічно набрав номер телефону своєї квартири:

— Алло!

Звідти обізвався приємний жіночий голос. А тому, що телефони в Києві завжди працюють із музичним супроводом, Гарапоненко голосу дружини не впізнав.

— Слухаю вас...

Дружина Гарапоненка чекала дзвінка від друга своєї юності й теж не впізнала голосу чоловіка.

Гарапоненко залився солов'їним щебетом:

— Мила моя! Без тебе мені світ — не світ, сонце — не сонце, а весна — не весна...

Серце дружини Гарапоненка билося швидко-швидко:

— Чарівний мій,— туркотіла вона.— Любила тебе й любитиму...

У трубках щось гуло, потріскувало, дзеленчало. А голови обох друзів юності крутилися від щастя.

— Твого нема?— діловим тоном спитав Гарапоненко.

— Поїхав у відрядження,— вдоволено відповіла Гарапоненчиха.— А твоя?..

— Моя вдома,— байдуже сказав Гарапоненко.— Та це не страшно. Вона з хати не вийде. З самого ранку скаржилася на серце.

— То де? — тепер уже Гарапоненчиха спитала діловим тоном.

— У Піонерському парку. Біля кози. О двадцятій нуль-нуль.

По телефонних дротах назустріч один одному полетіли два поцілунки.

О двадцятій нуль-нуль Гарапоненко, тримаючи в руці букет троянд, уже зіперся на козу.

Гарапоненчиха, окропивши себе з п'ят до голови духами «Ночі Парижа», бігла на умовлене місце.

Погляди їхні зустрілись — і вони закам'яніли.

Мовчанку порушив Гарапоненко:

— Я не поїхав... Запізнився на поїзд. Іду додому... Став перепочити... Ось квіти... Тобі...

Гарапоненчиха радісно кинулася чоловікові на шию:

— А моє серце відчуло... Я йшла на вокзал... Тобі назустріч...

Щасливе подружжя радісно поверталося додому.

«Хто їй сказав?»— ламав голову Гарапоненко.

«Хто міг дізнатися?»— сушила мізки Гарапоненчиха.

У весняному повітрі пахло трояндами й «Ночами Парижа».

Це вже як кому на роду написано. Кожному в житті своя поличка, й кожному на тій поличці своє місце.

Я, наприклад, усе життя скрізь посідаю місце с в о г о.

Пам'ятаю, ще в дитинстві потягнувся до пиріжка. А мати так лагідно:

— Синочку, візьми краще картопельки. Бо прийдуть до хати чужі люди, то не буде що на стіл покласти...

Потім, коли вже парубкував, пішов на весілля до двоюрідного брата. Тітка, що розтицькувала за стіл гостей, лагідно попросила мене:

— Івасику, встань, голубчику. Тут хтось із чужих сяде. А ти свій. Де-небудь притулишся.

Я притулився під кущем у саду. Стріляв листочками до вечора. Та ніхто мене не помітив. Тоді я, щоб не образити нікого, крадькома подався додому.

Коли женився рідний брат, усі зібралися їхати до нареченої. Дядько щось ворожив на подвір'ї біля машини, розсаджував кого куди. А тоді заявив:

— Гості хай сідають у машину, а свої ідіть пішки. Сім кілометрів не така далечінь...

Я, зодягнутий у все парадне, в полудневу літню спеку чалапкав у сусіднє село. І за кожним кроком згадував брата. Снаги мені надавало усвідомлення того, що я йду до цього села раз, а брат ходив два роки майже щодня. Тоді я собі й дав слово, що ніколи не оженюсь так далеко від дому.

Опівночі на весіллі почалася бійка. В шарварку хтось крикнув:

— Бий своїх, щоб чужі боялись!

1149?

ПРОФСОЮЗНАЯ

І врізав мене по носі.

Потім з'ясувалось, що мене справді стукнув свій. Троюрідний брат. Бо йому з п'яної голови видалось, нібито я чужий...

Якось я зайшов до чайної.

— Зозулько,— кажу буфетниці,— мені пляшечку пива.

— Нема пива.

— Як нема? Он переді мною дала чоловікові.

— Так то чоловік не наш. Гість. Із сусіднього села. А ти свій...

— То мені, виходить, треба йти в сусіднє село?

— Переб'єшся...

Перебився. Й ще не раз.

Тільки так уже кортить мені в гості!..

СЮРПРИЗ

Нарешті ми знайшли нову форму відзначення наших кращих працівників. Умовно її назвали «Сюрприз». У новорічну ніч Дід Мороз і Сніжинка йдуть до передовиків виробництва, поздоровляють їх і вручають нагороди.

Спочатку вирішили, що за Діда Мороза буде головний бухгалтер. Він матеріально відповідальна особа. Нічого не наплутає. Бо ж як-не-як, а подарунки цінні.

Та бухгалтер сказав:

— Ви що, товариші! А мій авторитет? Ви про нього подумали?

Справді, як це ми не подумали про авторитет головного бухгалтера?

Тоді висловили думку, щоб за Діда Мороза був слюсар Василь Мумрик, а Сніжинкою — контролер Світлана Ященко.

— А за матеріальні цінності хто буде відповідати? Дядя? — суворо спитав головний бухгалтер.

Справді, а хто відповідатиме за матеріальні цінності?

— Правильно, дядя!— радісно сказав член місцевкому Диня.— Дядя Стьопа. Представник бухгалтерії...

Остаточно було вирішено так: Дідом Морозом таки буде Василь Мумрик, Сніжинкою — Світлана Ященко. Дядя Стьопа— представник бухгалтерії — носить відомість і відповідає за те, щоб усі, хто отримав подарунки, розписалися. Представник від адміністрації заводу, Іван Батій виголошує коротку доповідь про історію заводу, його досягнення й завдання у прийдешньому році. Представник від комітету комсомолу Михайло Півень відповідає за програму Діда Мороза і Сніжинки. Загальне керівництво здійснює член місцевкому Петро Григорович Черкун.

Крім того, фотокореспондент заводської багатотиражки Ігор Цімесь сфотографує найурочистіші моменти.

Найперше ми зайшли до токаря Грабарчука.

У Грабарчука повнісінько гостей. Коли Дід Мороз відчинив двері, Грабарчук приємно посміхнувся. А коли побачив на порозі цілий натовп — лице його посіріло. Він окинув сумним поглядом гостей, що сиділи за столом, ніби шукав вільного місця. А потім знову повернувся до новоприбулих:

— А-а-а, дорогі гості! Прошу, прошу...

Дід Мороз, як і було умовлено, врочисто проголосив:

— Ступаю в хату чесним кроком, вітаю передовика...— Тут він затнувся й підглянув у шпаргалку:— А. С. Грабарчука з Новим роком.

Сніжинка, як і було умовлено, при цих словах мовчки усміхалася й виконувала танець помираючого лебедя, який вона вивчила в самодіяльності. Потім Дід Мороз сягнув рукою у торбу, дістав звідти статуетку Міклухо-Маклая і вручив господареві. Представник бухгалтерії підсунув відомість, простягнув ручку й тицьнув пальцем у графу, де стояло: «Вартість — 3 крб. 37 коп.».

Коли представник адміністрації почав читати історію заводу, гості вже з оплесків переходили на овації. Одна дама підійшла до оратора, обняла його руками за шию й заспівала:

— Сватай мене, козаченьку, люблю тебе дуже...

Оратор хутенько скоротив історію заводу, а фотокореспондент фіксував усі події на плівку.

Чоловік дами підійшов, зняв руки своєї жінки з шиї Івана Батія й лагідно заспокоїв:

— Не бійся, вона жартує...

Якийсь гість весь час брався за живота й вигукував:

— От молодці! От дивакі! От зморозили!

Господар стояв у кутку і від захоплення не міг роззявити рота. Тоді глянув на одне вільне місце за столом і схвильовано вимовив:

— Пр-рошу до столу, дорогі го...

Та в цю хвилину жінка сіпнула його за руку так, що він мало не прикусив язика.

Ми щиро подякували. Сказали, що відмовлятись не годиться. І хто де міг — всунулися між гостей. Представник місцевкому відразу ж став тамадою. Віртуозно наливав у чарки, заохочував їсти. Михайло Півень затягнув: «Ой наступала та чорна хмара...» Господар і гості зачудовано мовчали. А коли вже всі пляшки й тарілки були порожні, представник місцевкому вклонився від усіх:

— Вибачте, що не можемо посидіти довше. В мішку у Діда Мороза ще одинадцять сюрпризів...

Чорт сидів на зборах. Розпач краяв йому серце: «За що? За яку бісову маму вони так мене бештають?».

З-за столу підвівся головуючий. Оголосив:

— А зараз приступимо до розгляду персональної справи Чорта.

У кількох кутках залу хихикнули.

Головуючий вів далі:

— Тиждень тому в нашій установі стався прикрий випадок. Кинули недопалок. Згорів цілий відділ. Ми радилися і прийшли до єдиної думки, що це робота Чорта.

«Господи, яка несправедливість,— подумав Чорт.— Я вже рік тому кинув палити».

— Але ж я не палю!— обурився Чорт.

— Хе! Він не палить!— кинув хтось із президії.— А що, може, Ангел палить?

З місця підвелась прибиральниця:

— Це міг зробити тільки Чорт. Скільки з його кімнати я винесла порожніх пляшок, знає один бог...

«Та вони подуріли»,— подумав Чорт.

— Я два роки вже в рот нічого не беру. У мене нирки болять. А в кімнаті я сиджу не сам. Зі мною Ангел...

— То що, ти вважаєш, Ангел п'є?!— зацитькали Чорта з усіх боків.— Ви чуєте? Ви бачите, куди він гне? Хоче опаплюжити Ангела!

— Звичайно, пожежа — це Чортова робота,— підвівся в залі ще один співробітник.— Чорт, узагалі, аморальний тип. Він вчащає до жінки Ангела.

«Ні. Вони справді божевільні, — подумав Чорт. — Ангел залицяється до моєї відьми, а з мене шерсть скубуть».

— Та ви що?!— обурювався Чорт.— Та ви знаєте, що це Ангел до моєї жінки заскакує...

Зал вибухнув реготом.

З-за столу підвівся головуючий. З іронією зауважив Чортові:

— Вибачте, ви справді дивак. Тут порушено здоровий глузд. Тут нема логіки. Для вас, звичайно, ваша жінка — красуня. Але все-таки вона відьма. Де ви бачили, щоб Ангел кинув ангела і бігав до відьми?

У залі знову захихикали.

— Воно справді дивно,— затинався Чорт.— Чорт його знає, як ту логіку зрозуміти. Але воно факт. Ангел таки злигався з моєю відьмою. А здорового глузду тут справді нема...

— Ну ось бачите,— сказав лагідно головуючий до Чорта.— Самі визнаєте...

Далі Чорта не слухали. За моральну розбещеність його хотіли вигнати з колективу. Але, зважившись, що він сам визнає свої помилки, обмежилися суворою доганою з останнім попередженням.

Приплентавши додому, Чорт написав оголошення:

«Міняю добротну, нову, велику, з густою блискучою шерстю чортячу шкуру з цінними рогами на голові і хвостом із художньою китицею на кінці на будь-яку, поношену, стареньку, потріпану, облізлу ангельську шкуру. Можна без крил і без пір'я. Аби тільки був ярлик, що вона ангельська».

ШУКАЮ НОВИХ ДРУЗІВ

Я позбувся всіх друзів. То було, як божий день настане і до глибокої ночі: «Привіт, Женько!», «Здоров, Євгене!», «Скільки літ, скільки зим!», «Вітаю, золотце».

І раптом «золотце» зосталося саме, як Робінзон на острові.

Кількох друзів я втратив дуже просто. Позичав їм гроші. Тепер вони мене обходять десятою дорогою.

Найближчого друга позбувся тому, що віддав йому його дитину.

Якось він прийшов до мене з своєю трирічною донечкою й попросив:

— Ти все одно на бюлетені, хай коло тебе посидить. Нам із жінкою треба на пару днів гайнути до рідних.

Сиділа дитина біля мене день, сиділа другий, сиділа третій. Хоче молока — біжу по молоко, хоче «мами»— плачемо обоє.

На четвертий день кажу до жінки:

— Візьми на пару днів за свій рахунок відпустку. Бо сам я не дам ради.

Взяла жінка відпустку. Сіли вдвох біля однієї дитини.

На шостий день жінка каже:

— Давай відведемо. Може, вони вже приїхали.

Пішли. Ступили на поріг, а вони очі на нас, як лупавки:

— Що-о-о? Вже насиділися? Ото називається друзі. Ходи, Лялечко, від цих людей краще триматися далі!— смикнули за руку дитя й клацнули дверима перед нашими носами.

Ще одного друга я втратив через його жінку. Правдивіше, через те, що влаштував її на роботу.

Колись він спитав мене, чи не знаю гарної роботи для його жінки.

Я знав. Сказав.

Вона пішла. Влаштувалася.

— Жінка зачепилася. З мене — вечір у ресторані! — сказав друг.

Я відповів, що вчинив так не заради відвідин ресторану, а просто з товариських почуттів.

Наступного дня друг зустрів мене привітною усмішкою, підніс руку й вигукнув:

— Ресторан за мною! Я пам'ятаю!

Я знову став переконувати його, що вчинив так не заради відвідин ресторану...

На третій день друг знову:

— Жінка працює! Ресторан за мною.

Я знову пояснював, виправдовувався.

На десятий день те саме й на двадцятий...

Протягом місяця друг повідомляв: «Жінка працює! Ресторан за мною!»

У мене вже не було сили переконувати друга. І я спересердя сказав:

— Йди ти під три чорти з твоєю жінкою і з твоїм рестораном!..

Друг пішов. Назавжди.

До мене тільки долетіли чутки, ніби він говорив іншим:

— А ще другом називається. Кроку задаром не ступить. Знайшов якусь зачухану роботу і вже напував його в ресторані...

ДІРКА В БЮДЖЕТІ

Якось, коли ми з дружиною повертались з пляжу, вона запропонувала:

— Давай купимо човен. Це ж лише п'ять відсотків нашого річного бюджету.

Давай то й давай. Я ніколи не перечив дружині. Вона за професією економіст. Усе в сім'ї вираховує на відсотки.

Наступного дня взяв п'ять відсотків бюджету й подався в магазин «Спорттовари».

— Ви що? Звідтіля впали?— показав продавець пальцем на стелю.

Я не зрозумів його запитання.

— Ні. Я пройшов крізь оці двері, що під вивіскою «Ласкаво просимо!».

— Бачили? — підморгнув продавець до якогось покупця. — Жартівник! Човен захотів. Він думає, що човен — це гачок чи поплавець. Ще й жартує.

— Вибачте,— промимрив я.— Невже ніде нема човнів?

— Чому ж ніде?—єхидно посміхнувся продавець.—На базі є. Але потрібен дозвіл завідувача роздрібної контори Дерищийка... А доступитись до нього...

Коли я вийшов із магазину, мене наздогнав якийсь чоловічок.

— Стривайте!— сіпнув мене за рукав.— Я можу вам влаштувати доступ до Дерищийка. Точніше, не я, а один знайомий. Я собі саме так діставав човен. Тільки це обійдеться...

Я відразу згодився:

— Навіщо зайві балачки!

Чоловічок відрекомендувався:

— До речі, мене звуть Петром...

Коли я виклав перед дружиною всі карти, вона клацнула арифмометром і сказала:

— Що ж, лише вісім відсотків нашого цілорічного бюджету. Не так страшно.

Чоловічок звів мене з іншим чоловічком, якого звали Іваном.

— Човен? Можна. Через одного знайомого,— сказав Іван.— Я собі так діставав. Але...

— Що тут говорити!— розвіяв я його сумніви.

Жінка підрахувала:

— Десять відсотків бюджету. Але про що може бути мова...

Іван прийшов до мене з новим знайомим. Звали його Василем.

— Я чув, що вам потрібен човен,— сказав Василь.— Я діставав собі через одного знайомого, то... Але...

— Ясно,— кажу.

Жінка, ніби між іншим, клацнула арифмометром і показала мені на пальцях чотири рази по п'ять.

Я скривився.

З Василем ми пішли до його знайомого Пилипа.

Той підозріливо зміряв мене з ніг до голови:

— Човен? Є тут у мене один приятель...

Я відчув, що в мене холонуть п'яти. Але ж машина вже крутилася. Молола відсотки за відсотками нашого сімейного бюджету і тягнула нових знайомих. За тиждень їх було вже в мене близько двадцяти. А Деришийковим дозволом ще й не пахло.

Через чотири тижні впертої біганини ми з жінкою, нарешті, сиділи у власному човні серед водного плеса.

На той час ми вже не розмовляли. Це сталося після гостренької розмови напередодні. Вона сказала:

— З таким торгашем можна зостатися без спідниці.

Я відповів:

— З таким економістом можна піти з торбою.

Тепер жінка сиділа на своїй половині човна, а я — на своїй.

Повз нас на повній швидкості промчала якась моторка. З неї махнув мені капелюхом один із тих, хто допомагав пробитися до Деришийка. В другому човні побачив ще одного знайомого. В третьому — ще одного... Там — четвертого... Всі чемно вітались. Усі питали:

— Ну як? Плаваєм?

— Плаваєм, плаваєм,— не відповідав, а стогнав я. Бо коли дивився на свою черепаху, то порівняно з їхніми човнами вона — корито. А як пригадаю, скільки в те корито вкладено, то воно здавалось мені есмінцем.

— Ти ще з ними вітаєшся?— вперше за час холодної війни мовила дружина.

— Я вітаюся з відсотками свого сімейного бюджету...

Через якийсь тиждень я стояв біля прилавка в магазині «Спорттовари». Коли, розчарований розмовою з продавцем, якийсь чоловік вийшов за двері, я наздогнав його.

— Вам, здається, потрібен човен? У мене є один знайомий, в якого... Але... Самі розумієте...

— Господи! Навіщо зайві балачки! — радісно вигукнув він.

І ми пішли. Колупати дірку в його бюджеті, а латати в моєму.

КЛЮЧ

Я сидів у парку на лавочці. Втупив очі в небо. Сягнув рукою в кишеню і обімлів — нема від квартири ключа.

Присів біля лавочки й почав нишпорити в траві.

Дитя, що гралося поблизу, звернуло на мене увагу:

— Мамо, мамо! Дядя ягідку шукає.

— Ні, дитино, — пояснила лагідно мама. — Дядечко шукає черв'яки. Він ловитиме рибку.

— Я загубив ключ,— мовив я.— Ключ од квартири.

— Господи! Ключ! — жахнулася бабуся.— То ж треба негайно шукати.

— А я що роблю?

Всі, що досі сиділи на лавочках поблизу, поприсідали коло мене й нишпорили в траві.

— Де ви його загубили?— спитав солідний басок.

— Якби то я знав...

— А він був у гаманці?— поцікавився жіночий голос.

— А зі шнурочком?— спитала бабуся.

— У вас удома є магніт?— рішуче спитав басок.

— Є.

— Біжіть, хутенько принесіть магніт.

— Як? Двері ж зачинені...

— У мене є магніт,— вигукнув якийсь хлопчик. І побіг...

За хвилину він стояв із магнітом у руці.

— Маєте при штанях пояс?— поцікавився басок.

— Маю.

— Давайте!

Я висмикнув пояс. Протягнув баскові. Він почепив на пояс магніт. І віддав мені:

— Нате. Тягніть отак по траві. Туди-сюди, сюди-туди. І він причепиться. Пригадуйте, куди ви ходили, й тягніть...

Я ходив по алеях парку, лівою рукою підтримував штани, а правою тягнув пояс із магнітом. За мною веселою зграєю бігли діти.

Коли я безсило опустився на ту лавочку, з якої почав свій шлях, навколо мене зібралось до п'ятдесяти співчуваючих.

Бабуся всім пояснювала, що в чоловіка велике нещастя. Загубив ключ. А басок обурливо докоряв мені:

— Чому ж ви одразу не сказали, що ключ із латуні? Звичайно, магніт не візьме...

— Навіщо вам його шукати, — втрутився молодий батько.— Підіть у майстерню й вам виготують новий.

— Правильно,— згодився натовп.

Якась дівчина вже навіть згодилася провести мене, показати, де майстерня. Та молодий батько зауважив:

— Тільки не забудьте взяти з собою ключ. Щоб вони мали з чого скопіювати.

Я витріщив очі.

— Де ж я його візьму?..

— А вдома у вас нема?— спитала молода мати.

— Ви ж зрозумійте—зачинено двері!—ледве стримувався я.

Раптом якийсь чоловічок шепнув:

— П'ятірку даси? Відчиню.

— Дам,— пообіцяв я.

Рушили до мого дому. Натовп потягнувся слідом.

Біля дверей чоловічок відтрутив нас усіх. Авторитетно сказав:

— Замок ворошиловградський. Єрунда. — Поворожив біля замка, й натовп охнув — двері відчинились. Я розкрив гаманець, щоб заплатити майстрові, й теж охнув: із нього на підлогу випав мій латунний ключ.

АПЕНДИЦИТ

Маруняк побачив її на привокзальній площі. Вона несла дві чималенькі валізи. Та ні ця ноша, ні ноша літ не гнули її. Ступала твердою ходою. Гордо несла сиву голову.

Кроків за п'ять за нею йшов дебелий чоловік. Курив цигарку і дивився, як бабуся вправно несе валізи.

Маруняк подумав: «От ідіот! Руки вільні, замість того, щоб допомогти, він придивляється. Є ж такі ще в нашому суспільстві».

І так його зацікавила психологія цього типа, що він пішов слідом. Обізветься, думає, совість чи не обізветься?

Пройшли близько півкілометра: бабуся повернула ліворуч, тип праворуч.

Маруняк наздогнав бабусю. Висловив своє обурення:

— От безсовісний! Йде, як бугай, а не допоможе.

Бабуся глянула на Маруняка. Поставила валізи.

— Ти про кого, синку?

— Он про того,— кивнув Маруняк на незнайомця.— Замість того, щоб допомогти вам, іде й пускає димові кільця.

— Та нехай, синку. Я ще сама здужаю.

Бабуся взяла валізки й рушила.

Маруняк ішов поруч.

— Здужаєте то здужаєте. А де та мораль? Де те виховання? Де та повага до старших, до жінки?

Трохи пройшли. Бабуся знову поставила валізи.

— Я сам допоміг би,— вів далі Маруняк.— Та ось рука занята, тримаю сумку. Та головне не те. Головне, що мені не можна важкого нести, бо в мене апендицит хронічний.

— Та не клопочися, синочку, я й сама,— заспокоювала бабуся.— Я ще здужаю...

— Та ні, я не можу. Я не такого виховання. Я завжди ото про людей. Дайте я хоч одну валізу візьму. Правда, в мене грижа. Я тільки зовні отак здоровий. А середина — як решето. Всередині нема нічого. Всередині пусто. Але живу, ходжу. І завжди беруся людям допомогти. Давайте одну валізу.

— Не треба, синку, а то ще погіршає. Я краще сама,— забідкалася бабуся.

— Ну що ж, дивіться. Але я не такий, як отой, що йшов і придивлявся. Такий вже в мене характер. Може, сам завтра і помреш, але сьогодні жінці допоможи. І, може, та жінка здорова, як кінь, та обов'язок є обов'язок.

Бабуся поставила валізки. Дістала хустинку, витерла непрохану сльозу.

— Добра ти людина, видать, синку. Добрі, видать, твої батьки були.

— Обов'язок кожної людини, бабусю, бути доброю. Допомагати одне одному. Я ось кажу: мені недавно сліпу кишку вирізали, але я не тікаю, як отой тип. Я хочу вам допомогти, хоч у мене одна рука зайнята, хоч мені самому важко.

Бабуся поставила валізи.

— Ну ось і прийшла я, синку. Спасибі тобі, золотенький, за допомогу, за слово добре. Ніколи не забуду. Та зачекай-но хвилину. Ген онуки біжать. Валізи мої заберуть, то я допоможу тобі торбу донести. Бо як же ти з тим апендицитом...

УСЕ В ЦЬОМУ СВІТІ ВІДНОСНЕ

Був у мене один добрий приятель. Ще в юнацькі роки. Так він завжди говорив: «Ніколи не бери собі чогось близько до серця й не суши голову. Бо все в цьому світі відносне. Он стрибає жаба. А порівняти з комарем — вона як віл. Або ж он кукурікає півень. Для нас його спів, що скрипіння дверей. А для курки він соловей...»

Я так глибоко засвоїв цю теорію, що керувався нею чи не на кожен випадок життя.

Сиджу в школі на екзамені. Намагаюся щось добре сказати, але воно тільки доходить до горла й назад падає. А те, що випхаю з себе, неймовірно дивує екзаменаційну комісію.

— Що ж ти, Герасименко, нічого не знаєш? — не дорікає, а ніби просить класний керівник.

— Бачите, це як вам сказати,— відповідаю йому.— Ось вам здається, що ви все знаєте. А ось по відношенню до директора школи, то ви не знаєте нічого. Все це відносно...

Класний керівник почервонів.

А директор школи сказав:

— Ставимо тобі трійку тільки відносно. Щоб тебе конкретно випхати зі школи...

Більше мені так не таланило.

Коли вже працював на заводі, набрав повну кишеню напівпровідників. Там їх достобіса. А на товчку розбирають умить.

Зупинили мене на прохідній. Туди — сюди. Скликали збори. Читають мораль. Соромлять. Б'ють на совість.

— Ти розумієш, що ти злодій?— питає голова місцевкому.— Розумієш, що тягнеш державне?..

— Розумію,— згоджуюся покірно.— Але це я злодій по відношенню до того, хто не бере зовсім. А по відношенню до

того, хто тягне тоннами, я чистий, як сльоза, і чесний, як новонароджений.

Все одно покарали мене. Позбавили прогресивки. Ніби навмисно зменшили мої прибутки, щоб я брав далі.

І я взяв. Тепер уже цілий прилад. Бо навіть після того, як мене позбавили прогресивки, я їм не менше. А інколи ще й хочеться випити.

Засікли мене знову. Знову збори. Знову мораль. Знову удар по кишені. Тепер уже, правда, відчутніше. Оштрафували на місячний заробіток. Ще й викликав директор:

— Ви, Герасименко, крадете, виявляється? Державне майно розтягуєте?

— Та ви не сушіть собі голову,— заспокоїв я директора.— Усе в цьому світі відносне. Ось ви мене лаєте, ви мені мораль читаєте за те, що я взяв. А може так фортуна повернутися, що завтра хтось викличе вас. І лаятиме. Шию милитиме. За те, що техніка під снігом пропала. А може бути й інше. Може бути, що сьогодні ви директор, а завтра, вибачте, не директор.

— З такими, як ви, довго директором не будеш,— витер хустинкою потилицю директор.— Ось що. Йдіть. І щоб я більше не чув, що вам до рук щось липне.

Згодом я поцупив на заводі цілий агрегат. Не сам, звичайно. В супрязі з одним колегою.

І знову влипли.

Тепер на збори мене не викликав ніхто. Тепер мене викликали на слідство. А потім провели на лаву підсудних.

— Що ж ви,— бив на совість прокурор,— злодіякою стали? Державне майно розтягуєте?

— Розумієте, товаришу прокурор,— пробував пояснити я.— Розумієте, все в цьому світі відносне...

Та багато говорити мені не дали. Тепер мені дали конкретно. Мовляв, за відносне ставлення до дійсності...

Директор викликав до себе свого заступника:

— Ну, як там той новенький? Закоцюбенко, чи як його?

— Закоцюбенко,— підтвердив заступник.

— Скільки він уже в нас працює?

— Та скоро закінчується іспитовий термін.

— З роботою справляється?

— Навіть краще, ніж деякі старі працівники.

— А дисципліна? На роботу не запізнюється?

— Навіть приходить раніше.

— Раніше з роботи не йде?

— Сидить довше за інших.

— А з тим?— директор ударив себе вказівним пальцем по шиї.— Не закладає?

— Навіть не нюхає.

— Мабуть, дівчатами захоплюється?— не вгавав директор.

— Що ви! Нуль уваги! Навіть на нашу славнозвісну Кіку.

Директор хвилину помовчав. Потім спитав заступника:

— Скажіть, Павле Семеновичу, ви на роботу ніколи не запізнюєтеся?

Заступник насторожився:

— Буває...

— Буває. Буває, що раніше підете?

— І це буває,— помимрив заступник.

— Часом чарчину хильнете?—тепло гомонів директор.

— Часом хильну,— зізнався заступник.

— Часом якусь кралю молоденьку поглядом обцілуєте?

— Буває і таке...— зарум'янився заступник.

— Отже, буває. І в мене часом буває,— щиро зізнався директор.— А ви не задумувалися, чому в нього не буває?

— Не задумувався,— пожвавішав заступник.

— Знаєте, щось він дуже правильний. Щось він дуже непогрішимий. Ви не задумувалися над цим?

— Не задумувався,— зізнався заступник.

— А я ось задумуюсь. Я думаю, чи, бува, не підкинули нам його з тресту?..— висловив сумніви директор.

— Все може бути,— згодився заступник.

Директор помовчав. Потім мовив:

— То, кажете, скоро закінчується іспитовий період?

— За кілька днів.

— Ну, нехай цих кілька днів потягне. Я не проти. Може, ще покаже себе, може, ще проявить...

ОМОЛОДИВСЯ

Було вирішено остаточно. Кожного дня встаю о сьомій годині ранку, вибігаю на вулицю і біжу. Спортивний костюм — дурниця. Можна обійтися і без нього. Можна в звичайному. Для серця основне — не в чому ти бігаєш, а як бігаєш. Основне — аби вправно перебирав ногами. Бо лікарі підрахували, що чим більше людина рухає ногами, тим краще працює її серце. А я підрахував, що кожних десять кілометрів бігу скине з мене місяць старості. Через якихось десять років мені буде не шістдесят, а сорок. А там ще трішки — й до тридцяти недалеко.

Аж солодко стало на серці. Так можна добігти й до свого босоногого дитинства. Та чоловікам краще зупинятися на тридцяти. Це те саме, що для жінок сімнадцять.

Отже, до тридцяти й не нижче.

Вперед. Важливо, щоб під час бігу не зупинятися. Не обривати ритм. Маршрут: мій будинок — вулиця Коротка — провулок Стрімкий — вулиця Болотяна — мій будинок.

— Агов! Макаре Петровичу! Куди це ви так біжите? Щось сталося?

Тьху ти! Й треба ж було стрінути сусіда!

Махнув рукою. Мовляв, одчепися. А сам думаю: «Тільки й чекає, щоб мене ногами наперед понесли. Оближешся, як побачиш, що мої сиві вуса чорніти стали...»

Пробіг метрів сто.

— Макаре Петровичу! Макаре Петровичу! Заждіть...

Сусідка. Лупає очима, наче апостола живого побачила.

— Може, щось із Марією Петрівною сталось?

— Е-е!— крекнув я спересердя й побіг далі.

Та на розі — вже інша постать.

— Макаре, що скоїлося?— ще один сусід.— Стривай, ти сам на себе не схожий.

Спробуй пробігти триста метрів без тренування, та ще й з животиком, то теж не будеш схожий сам на себе. І ще кожному пояснюй, куди біжиш і навіщо.

Наступного дня я вирішив змінити маршрут. Пробіжу вигоном коло базару. Потім маленькими провулочками — й до хати.

До базару, на щастя, не зустрів жодного знайомого. Щоправда, зупинялись незнайомі, дивилися вслід і співчутливо кивали головами. Та я кивав їм п'ятами. Коли зрівнявся з базаром, якась жінка крикнула: «Варвара! Вже дають!» І кинулася за мною. Не встиг я оглянутись, як за мною вже тупотів чималий гурт.

Ще бракувало, щоб я весь оцей гурт привів за собою додому.

Зупинився. Весь кагал пробіг повз мене. Ніхто навіть не кинув на мене оком. Усі зупинились коло якогось магазину, де, видно, давали щось дефіцитне.

Я зрозумів, що і цей маршрут мене не омолодить. І назавтра вирішив бігти до річки, а потім берегом, берегом.

Та не встиг добігти стежиною до берега річки, як дорогу загородив якийсь парубійко:

— Чоловіче, я вас розумію, але це не найкращий вихід.

Я хотів його обійти, та він міцно взяв мене за руку.

— В крайньому разі чинити так я вам не дам. У мене теж не жінка, а пилорама, але я топитись не біжу...

Ще не пояснив парубійкові, що й до чого, як навколо мене зібрались гаволови. Вже й з'явився міліціонер.

— Що вкрав?— запитав залізним голосом.

Парубійко щось шепнув йому на вухо.

— А-а-а! Пізно ти, батя, про це подумав. І такі речі на моєму чергуванні робити не годиться. Тобі що? Ти бульк—і кінці в воду. А я за тебе відповідай!

Наступного дня до мене прийшов Рябушинський. Член місцевкому на місці моєї останньої роботи.

— Вибачте, Петровичу,— сказав,— за справами забули про людей. Не нарікайте... Знаючи вас, ніжну й вразливу людину, місцевком доручив мені самому поговорити з вашою дружиною. А якщо вона й надалі знущатиметься з вас, ми цього так не залишимо... Ми не допустимо, щоб наші кращі люди щоранку втікали з дому...

ПОМСТИВСЯ

Автобус промчав повз самісінький тротуар. Потік брудної води бризнув із-під його коліс і накрив мене з ніг до голови. Я закипів гнівом...

Почав його наздоганяти. В таксі, звичайно. Наздогнав. Зупинив. Витягнув шофера з кабіни. Він, звичайно, менший за мене. Слабкіший. Таке собі мале. Миршаве. Молоде, звичайно. З пі-жонів, видно.

Витягнув я його. Узяв за комір. Пригнув до землі. І носом у калюжу.

Він кричить:

— Пусти! Не маєш права! Буду скаржитись!

— Я тобі,— кажу,— поскаржусь. Я тобі покажу право... Ти мав право мене обляпати з ніг до голови? Зіпсувати мені новий костюм? Зіпсувати мені настрій?

— Так то ж не я. То ж колеса,— виправдувався він.

— А хіба це я тебе товчу? То мої руки.

— Руки, руки! А голова де?— обурювався він.

— А твоя голова де?..

Тут вискочив із автобуса якийсь тип. І до мене:

— Ви чого з людини знущаєтесь? Яке ви маєте право? Є закони!

— Та нема закону такого. Щоб карати людину за те, що вона безсовісна. То я вже отак самосудом. Що буде, те й буде...

...Що я вчинив би далі з водієм автобуса, не знаю. Та раптом до мене долинув голос якогось чоловіка і обірвав усю мою фантазію:

— От безсовісний водій! Ви хоча б номер автобуса записали.

Я витирав із лиця болото:

— Не встиг. Очі грязюкою заляпало...

ПЕРСОНА ГРАТА

Сірко зі своїм господарем переїхав у нове село. Село Сіркові сподобалося. Річка. Луг. Ліс. Бігай собі досхочу. Жодна машина за тобою не женеться. А найбільше Сіркові сподобалось, що псів у цьому селі не тримали на прив'язі. Сірко змалечку не терпів нашийника. І вважав, що він принижує собачу гідність. Справжнього друга на ланцюгу тримати не треба.

Вже першого дня Сірко оббігав подвір'я, садок. Обнюхав кожну яблуньку, кожен стовп. І авторитетно визначив, що тут недавно побувало принаймні п'ять сусідів.

Одного з них Сірко побачив на межі. На високих міцних ногах. Хвіст помелом. Настовбурчені вуха. Мабуть, батько його був із вівчурів. Передніми лапами щось завзято випорпував. Раз по раз принюхувався до дірки.

Із сусідського подвір'я дитячий голос покликав:

— Рябко! Рябко!

Він підвів голову, повернувся. Далі знову глянув. Й знову заходився рити.

Нараз на межі з'явився руденький патлатий цуцик із обрубаним хвостом. Худі кривенькі ноги. Жовтий, ніби облізлий, ніс коцюбою догори.

Підбіг до Рябка. Понюхав кінчик його хвоста. Нахилився над ямкою й загарчав.

Сірко ще не бачив такого зухвальства. Біля чужої ямки поводиться, ніби коло своєї власної.

«Нічого, — подумав Сірко, — зараз Рябко ухопить тебе за патли, нахабо нещасний. Дух із тебе випустить».

Але Рябко, на диво, відскочив од своєї ямки. З жалем стежив, як цуцик, залізши в ямку, викидав звідти землю.

Від здивування Сірко перебакирив голову.

Та небавом Сіркові довелося ще раз здивуватися.

Сірко стояв біля тину. Дивився, як із того боку вулиці великий чорний Беньо, вигнувши хребта, гриз костомаху. Раптом де не взявся рудий цуцик. Гаркнув на Беня. Той вайлувато відскочив. А цуцик забрав костомаху й потягнув у кущі.

Якось на вулиці Сірко побачив, як цуцик підскочив до здорового кудлатого Рекса і вкусив за лапу. Здавалося, мить — і з цуцика зостануться тільки кігті. Але Рекс винувато заскавучав і, підібгавши хвоста, втік у кукурудзу.

Та найбільше здивував Сірка ще один випадок. Під кущем бузини, в холодку, сиділа Жучка. Сюди прибіг Рекс, приплентав Беньо. Потім із кукурудзи висунув носа Рябко. І тут знову цей рудий цуцик! Спочатку гаркнув на Беня. Потім смикнув Рекса за хвоста. Тоді накинувся на Рябка. А ті лише відгавкувались. Та вискочив господар Жучки. Потягнув пужалном Рекса по хребту, усмалив Беня, зачепив Рябка, замахнувся на цуцика і... рука його з пужалном заклякла в повітрі.

Здивований Сірко так-таки нічого і не втямив.

— Слухай,— спитав якось Сірко вайлуватого Беня, з яким уже встиг обнюхатися.— Що ото за рудий? Пристав до мене вчора, як реп'ях до хвоста. Я йому ледь горло не перегриз.

— Ти що!— перелякано глянув Беньо.— Ти краще подалі від гріха. Барона через нього забрала будка. А Муху звинуватили, що вона скажена. Це ж Пуфик нашого гицля.

БУКЕТ

У моєї дружини був день народження. Я вирішив, що найкраще купити квіти. Вона їх обожнює.

Наприкінці обідньої перерви повернувся на роботу з корзиною прекрасних троянд.

— Ох ти!— висловилась моя співробітниця Стефа. — Серед зими такі троянди. І дорого?

— Тридцять карбованців,— відповів я.

— Ти що? З глузду з'їхав?!

Я заперечливо похитав головою.

— Вісім пляшок можна було б купити,— сказав співробітник Іван і спитав:— Це кому?

— Як кому?— здивувався я. — Дружині. У неї день народження.

— Чиїй дружині?

— Як чиїй? Своїй.

Усі по-змовницьки переглянулись.

— Невже ти не міг вигадати чогось кращого?— іронічно мовила співробітниця Надя.

— Як кращого?

— Ну, купив би їй за ці гроші кофту чи туфлі...

— Кофту чи туфлі,— кажу,— я все одно мушу їй купити. Це мій обов'язок. А ось квіти — це знак поваги...

— «Знак поваги» можна було б купити за п'ять карбованців,— докинула Стефа таким тоном, ніби я купив букет за її гроші.

Всі співробітники знову переглянулись.

Я краєчком ока перехопив, як Надя покрутила пальцем біля скроні. А Іван потер пучками пальців, ніби вони його свербіли.

Коли я вийшов у сусідню кімнату, щоб поставити квіти у воду, до мене долинув шепіт Василя:

— Тільки прикидається, що нічого не має. Там панчоха набита.

— Гарантую, що в нього й золото є. Це ще та квіточка,— мовила Стефа.

— Ходить у поношеному костюмі, маскується, — додала Надя.

— А ще пише заяву у місцевком, просить путівку зі скидкою,— поінформував Іван.— Дам я тобі скидку...

Коли я повернувся, то приголомшив усіх своїм повідомленням:

— Знаєте, я думаю подавати заяву на звільнення.

Всі переглянулися. Стефа кивнула головою й примружила око. Мовляв, я що вам говорила!

— Як це?— здивувався Іван.

— Так. Бачу, що не впишуся у ваш букет. Чого ж псувати вигляд...

У кімнаті запанувала тиша. Чути було, як гупають серця моїх співробітників.

А ВАМ НЕ ЗДАЄТЬСЯ!

Я прогулювався з донечкою коло свого будинку. Він підійшов. Кинув кілька стандартних фраз і спитав:

— Вам не здається, що он той, розведений, з п'ятої квартири, водить до себе дівчаток?

«Розведений з п'ятої квартири» саме проходив мимо нас. За його руку трималась дівчина років п'ятнадцяти.

— Не здається. Бо це його донечка...

Наступного дня він так само чемно підняв капелюха й кивнув на жінку, що проходила мимо нас:

— Вам не здається, що ота наша сусідка поводиться аморально?

— Звідки ви взяли?— здивувався я.

— Звідки? Вона ж за стіною моєю живе.

— То хіба через стіну чути?

— А для чого алюмінієва чашка? Притуляю дном до стіни, вухо в чашку, чути, як ото нас із вами.

— І вам не соромно підслуховувати?

— А може, я слухаю, чи вона мене не слухає...

Третього дня він мене перехопив на площадці й затягнув у свою квартиру:

— Послухайте,— і ввімкнув магнітофон.

Почувся телефонний діалог:

«— Привіт, Андрію!

— Здрастуй, Вітя!

— Значить, я домовився. Готуй триста карбованців і могорич.

— Прекрасно! Завтра після роботи чекай мене...»

— Вам не здається,— коментував він,— що тут пахне якимись махінаціями? Нічого собі маємо сусіду...

— Так. Нічого собі сусіда,— підтвердив я, маючи на увазі його.— Як ви все це записали?

— Ге,— підморгнув він.— Техніка. Дві булавочки в дроти. І ниточки до підвалу. А там звичайну слухавку...

— Ну ви й майстер,— сказав я зневажливо.

Його лице засвітилося якоюсь огидною радістю. Він поспіхом пояснив:

— Я відразу скумекав: раз є телефон, значить, по ньому щось говорять. А може, й про мене...

На четвертий день він переступив поріг моєї квартири:

— Ось,— показав списаний кривулястим почерком листочок.

Я взяв листочка:

«...Тиждень тому повернувся додому. Бачив багато цікавого. Ти правильно казав, що можна дечого в них повчитися...»

Я підвів непорозумілий погляд на нього. Він пояснив:

— Виписав. Із листа до нашого сусідоньки. Випав із його скриньки. Так я делікатно, над чайником... Відклеїв. А тоді знову в скриньку... Вам не здається, що тут пахне...

— А вам не здається, що пахне від вас?— гнівно мовив я. І він не встиг стулити роззявленого рота, як я випхав його у коридор...

На п'ятий день, коли я вийшов із донечкою прогулюватись, він жонглював своєю гусячою шиєю перед іншим сусідом. І кивав головою у мій бік. Що йому здавалось на цей раз, не знаю...

ЛОВЕЛАС

Його погляд Аделя перехопила ще в магазині. Він подивився так, ніби чогось просив.

Аделя не з тих, які тануть від першого погляду симпатичного мужчини. Скільки чоловіків кидало на неї погляди, скільки сипали їй компліменти. Все набридло, а подеколи викликало огиду. Проте від цього погляду в серці ніби щось здригнулось.

Коли Аделя вийшла з магазину, він стояв оддалік і припалював цигарку. Явно чекав на неї.

Аделя подумала, що це нахабство. І вирішила: коли тільки він підійде й розтулить рота — вона заткне йому рот оселедцем.

Але він не підходив. Ішов трохи віддалік. Вона відчувала на собі його погляд і думала: «Всі вони однакові!»

Та раптом у думки Аделі прокрався сумнів. А що, коли це той, кого Аделі посилає доля?

Вирішила зупинитися біля газетного кіоска. І твердо була переконана, що він теж зупиниться. Зав'яже розмову. Аделя ще не була впевнена, що саме відповість. Але знала: щось неприємне.

Аделя пильно вивчала газетну вітрину.

Він уже порівнявся з кіоском. Повернув довгого гачкуватого носа до її потилиці, ніби принюхувався, й пішов далі.

В Аделі тепер знову щось здригнулося. На цей раз не в серці, а в печінці.

Вона крутнулась на лівій нозі й пішла у протилежний бік.

Він оглянувся. Повернувся. Наддав ходи.

Аделя зігнулась, наче поправити панчоху. Ага! Біжиш. Зараз я тебе провчу! Ловелас клятий. А хитрий!.. Маневрує... Шукає вигідного моменту. Шукай, шукай. Знайдеш його зараз...

Вона пішла швидше.

Він швидкував за нею.

Аделя пересікла вулицю, звернула у сквер і сіла на лавочку.

Він теж перетнув вулицю, звернув у сквер і сів поруч.

Аделя нахилилася над корзиною, дістала загорнутий у папір оселедець, який щойно купила в магазині, розгорнула й подумала: яким боком краще вліпити — хвостом чи головою?

А він нарешті спромігся обізватись:

— Вибачте... Чи не могли б ви сказати, як називаються парфуми, якими ви окроплені? Хотів би купити своїй дружині...

Аделя була така вражена, що від хвилювання почала жувати оселедець.

Ступа і Гурашкевич лежали на дніпровському пляжі. Ранкове сонце голубило їхні бліді спини. М'який пісок приємно лоскотав груди. На тихому плесі Дніпра пирхали катери. За Дніпром сяяла золотом Печерська лавра, кучерявилися зеленню схили.

— Благодать!— мовив Ступа і вдихнув повні груди повітря.— Не повітря, а сметана.

— Отак щоранку перед роботою кілька годин подихати,— згодився Гурашкевич,— і не треба курортів.

— Спокій, вода,— вів далі Ступа.— І все це тут. Усе це за п'ятнадцять хвилин їзди від дому.

— Як ми не вміємо користуватися тим, що нам дає природа,— досадував сам на себе Гурашкевич.— Як ми не вміємо берегти своє здоров'я.

— Ми телепні,— згодився Ступа.— Ми вміємо тільки в поті чола працювати.

— Ні,— категорично заявив Гурашкевич,— сьогоднішня наша вилазка — початок регулярного відпочинку перед роботою. І після роботи...

— Телефонуємо один одному о сьомій ранку,— конкретизував Ступа.— І жодних «нема часу», жодних дрібниць. Здоров'я понад усе...

Друзі підвелися з піску. Почвалали у воду.

— Водичка,— хлюпався задоволено Ступа.— Бальзам!

— Вік не вилазив би,— пирхав Гурашкевич.

Проте Ступа й Гурашкевич вилізли. Бо треба було йти на роботу.

— То що? Після роботи зустрічаємося? На цьому ж самому місці?— нерішуче спитав Гурашкевич.

— Сьогодні?— здивувався Ступа.

— Можна й сьогодні,— не наполягав Гурашкевич.

Ступа зам'явся:

— Сьогодні не вийде... Сьогодні ж футбол...

— Ах, правильно!— ляснув себе по лобі Гурашкевич.— Сьогодні футбол...

— Тоді почнемо вже з завтрашнього дня... З самого ранку,— твердо сказав Ступа.

— Завтра? Ні, завтра не вийде,— заперечив Гурашкевич,— Я маю відіспатись... А після роботи біжу в бібліотеку...

— Добре. Тоді зідзвонимося по телефону,— радісно згодився Ступа.— Бо я післязавтра теж не можу...

Обом друзям ніби гора зсунулася з плечей. Вони щасливо потиснули один одному руки й розбіглись. Кожен у свою установу...

...Через півроку Ступа й Гурашкевич пішли до театру.

— Ні,— сказав після вистави Ступа,— які ми все-таки... Скільки вечорів пропадає марно... Як ми себе збіднюємо... Як обкрадаємо...

— Беремо собі за правило,— категорично заявив Гурашкевич,— не менше разу на тиждень ходити до театру...

На автобусній зупинці до мене підійшов якийсь тип. Ухопив за гудзик піджака й сказав:

— Ті автобуси ходять, як їм захочеться.

— Так, так,— промимрив я й подумав: «Звідки він мене знає?».

Тип ударив мене в груди ребром долоні:

— Таксисти теж розсобачились. Їздять, як на власних фаетонах. Лічильник наклацав п'ятдесят шість копійок. Даю йому карбованця. А він дивиться на мене, ніби я йому ще винен... Ти мене слухаєш?

— Так, так,— мимрив я й знову вперто думав: «Хто це і звідки?»

Він майже ліг на мене:

— Я отут недалечко лежав у лікарні. Поламав руку. В трьох місцях. Сестричка була люкс! Кажу: «Вийду, чимсь віддячу. Я слюсар-сантехнік». Так ото йду від неї. Відремонтував кран. Потім хотів шури-мури. А вона мені по морді. Каже: «Ти ідіот!»

— Так, так,— кажу я. А сам думаю: «Де ж ми з тобою знайомилися?»

— Що «так, так»?— перепитав тип. — Що, по-твоєму, я таки ідіот?

— Так, так,— бубоню підсвідомо, а мозок пропікає думка: «Ну де, де?»

— Ах, так! Значить, я і д і о т!— обурився тип і пустив мого гудзика.— Чоловіче!— покликав якогось підлітка.— Йди-но сюди! Оце-о чортійщо,— тицьнув пальцем мені в груди,— обізвало мене ідіотом.

— Так, так,— тихенько сказав я і вперто напружував думки: «Звідки він мене знає?»

— Чули? О, чули?— апелював тип до всіх, хто був на зупинці.— Капелюха надягнув і вже людей називає ідіотами. Простих людей!

— Судити таких треба,— обурився лисуватий чоловічок із синіми ліхтарями під очима...

— Відсилати туди, де чорт каже добраніч... — додав інший.

Я надумав піти з автобусної зупинки. Почвалав у магазин. Натовп провів мене гнівними поглядами.

В магазині мені не треба було нічого. Але я прилаштувався в чергу.

За мною став якийсь чоловік. Сказав:

— Торгують так, щоб неодмінно черги стояли.

Я мовчав.

Він вів далі:

— Вчора я взяв лікарську ковбасу. П'ятсот грамів. Прийшов додому, переважив, а там тільки чотириста дев'яносто вісім грамів. Повернувся до магазину, кажу: «Злодюги! Здирники! Дайте книгу скарг! Директора покличте!» Правильно я вчинив?

Я мовчу й колупаю пальцем у вусі.

— Так вони тоді зчинили таку бучу... Ви мене слухаєте чи не слухаєте?

Я мовчу.

— Ідіот!— процідив крізь зуби покупець. А потім майже на весь голос:— Мабуть, теж із цієї самої компанії!

Черга, як по команді, повернулась до мене.

Я втягнув голову в плечі.

Хтось у черзі запитав:

— Може, ліз у чужу кишеню? Диви.

— Руки таким відрубувати треба!— сказав спереду якийсь бас.

Я подумав: «Відрубало б тобі язика». Висунувся з черги й пішов до виходу.

Назустріч мені йшов тип з автобусної зупинки. І він міліціонера...

Почалося з того, що я побачив, як тато маму погладив кулаком по ребрах. Мама крикнула «ой» і скривилась. Я теж скривився. Мама запримітила це й затягнула: «Ой не світи, місяченьку...»

Я дуже люблю пісні. Мама це знає.

На слові «не світи нікому» вона боляче вщипнула тата. Він зойкнув і присів. Але побачивши, що я скривився, почав танцювати по хаті, приспівуючи собі: «Гоп, мої гречаники...»

Я дуже люблю танці. Тато це знає.

— Ти бачиш, він уже все розуміє!— сказала крізь зуби мама.

Тато мовчав і тільки чухався.

«Уже все розуміє». Я давно розумію. Мені ці танці й пісні знайомі давно.

Колись тато з мамою півдня отак співали й танцювали. Тоді мама зібрала вузлик. Посадила мене в корзину, сказала, що тато негідник, і понесла мене.

Я сидів у корзині й думав собі: «Неси, неси. Все одно завтра прийде тато. Посадить мене в цю саму корзину й принесе додому. А потім і ти прибіжиш. Покажеш пальцем на мене. Скажеш татові: «Якби не воно, то ти б і сліду мого не бачив!» Тато відповість: «Якби не воно, то ти б не чула і мого духу».

Я не знав, який татів дух чула мама і який мамин слід бачив тато. Але в корзині мене схиляло до філософії: «Очевидно в усьому винен я. Важко їм, мабуть, мене отак носити щодня. Де я тільки взявся на їхню голову?»

Мама колись, правда, сказала якійсь тьоті:

— Воно в мене серед зими знайшлося...

А тато зауважив:

— Як будеш його так часто в корзині носити, то можеш загубити.

І мені стає страшно. Невже мене загублять? Випаду отак із корзини — й шукай вітра в полі.

Тепер, коли мене садовлять у корзину, я репетую на всі заставки. А коли мама починає співати, а тато танцювати, я думаю: «Стривайте, виросту я. Заспіваєте ви мені тоді. І затанцюєте».

НЕ СХВАЛИВ

Після того, як поета Цвіркуненка на зборах нашого літоб'єднання звинуватили, що він відірвався від свого трудового колективу, я задумався. Зі мною так не повинно статися.

Першу свою гумореску, написану після критики на адресу Цвіркуненка, я вирішив прочитати двірникові.

— Ви мені даруйте,— кажу,— що турбую. Але хотів би почути вашу думку.

Двірник терпляче вислухав. Тоді сказав:

— Скарга хороша. Написано грамотно. Без лайки...

Наступного разу я вирішив запросити двірника до себе. Поставив пляшку.

Я читаю. Він чаркує й слухає.

Коли я закінчив, він стукнув кулаком по столу й сказав:

— Ій-богу, ви пишете, як прокурор!

Пізніше він завітав сам. І ще з порога:

— Ну, на кого написав нову скаргу?

Я, наповнюючи чарки, довго й терпляче пояснював йому, що пишу не скарги, а гуморески. Фантазія, мовляв. Отак у голову лізе, а ти пишеш. А йому, мовляв, читаю для того, щоб не відриватись від колективу.

Прощаючись, він заспокоїв мене:

— Ви не переживайте. Це по молодості. Ці художества пройдуть. Із моїм племінником гірше було. Буянив. Шість місяців просидів. А це юринда... Це пройде...

Якось мені вдалося переконати його, що я чиню добре діло. Й показав йому газету, де було видруковано мою гумореску.

— І скільки за таку статейку дають?— спитав він.

Я пояснив двірникові, що для мене не важить, скільки дають, а важить, що друкують...

Цінитель мого художнього слова сміливіше налив собі ще чарку. І, закусивши цибулиною, порадував мене:

— Коли тобі треба буде щось допомогти, то ти не соромся, звертайся... Можу підсобити фактами...

Спершу він приходив щовечора. Ще з порога владно вимагав:

— Ану давай будемо читати твої фантазії!..

Потім став навідувати мене ще й ранками.

Я витратив усі свої заощадження. Зате радів, що ніхто мені не зможе закинути того, що закинули Цвіркуненку. Ніхто мені не скаже, що я відірвався від колективу.

Одного ранку, коли двірник прийшов приймати черговий літературний опус, у мене на столі не стояла пляшка.

Він зовсім не слухав, що я йому читав. Нервував, тарабанив пальцями по столу. А виходячи сказав:

— Щось не в той бік ви повернули. Досі у вас було все правильно. А тепер — не в той бік...

Тоді я вирішив на кілька днів утекти з дому. Ночував у знайомих. За той час у газеті було видруковано мою нову гумореску. Я завітав у редакцію, щоб подякувати за увагу. Та завідуючий відділом простягнув мені листа:

— Ось прочитайте. Відгук на вашу гумореску.

На клаптику з учнівського зошита було виведено: «Пєсатель Бабочка відірвався від нашого колективу. Його писательства ми не схвалили!!!»

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СВАТА

Наша сусідка Таня, дуже мила й чарівна дівчина, завітала в гості. Чарка до чарки, слово до слова, й душі розкрилися навстіж.

— Заміж не збираєшся?— спитала моя дружина.

— Нема за кого,— скромно відповіла Таня й зашарілась.

Я мовчав. Дружина вважає, що в присутності дівчат я стаю надто балакучим. Тому вперто мовчав. І подумки підраховував. Скільки в нас по сусідству було дівчат? Виходить, дев'ять. А на нинішній день зосталася одна Таня. Найкрасивіша, найрозумніша, найсерйозніша й найскромніша. Серйозним і розумним важко виходити заміж. Повиходили всі несерйозні. Навіть нахабна витрішкувата Аполонія вискочила. А Таня сидить...

— Ти підшукав би їй якогось парубка,— обірвала мої думки дружина.— У вас там на роботі...

Наступного дня у мене в гостях сидів мій співробітник Іван. Закоренілий парубок. Ніби знічев'я, забігла Таня.

Я поманив пальцем Таню на кухню:

— Ми сусіди. І я не хочу, щоб ти колись сказала, ніби я підсунув тобі кота в мішку. Парубок він хороший. Тільки на лівій нозі не має великого пальця. І трохи підстаркуватий.

Таня висловила думку, що, мовляв, коли виходити за підстаркуватого, то вже хай у нього будуть всі пальці...

Наступного разу у мене в гостях сидів мій співробітник Василь. Високий стрункий парубок. По вуха заглибився у кросворд.

Як тільки вбігла Таня, я встиг їй шепнути:

— Проти цього я нічого не маю. Не п'є, за спідницями не бігає. Але, здається, трошки скажений.

— Бракувало, щоб мене ще кусали, — невдоволено кинула Таня.

— Вкусить чи не вкусить, а гавкати буде щодня,— додав я.

На третій раз гостював у мене Толя. Симпатична людина й чарівний парубок.

Прийшла Таня. Познайомилися вони. Почали щебетати. А я сиджу й голову ламаю: які ж у Толика недоліки? Щоб не забути. Основна ж бо відповідальність лягає на мене. Вони поберуться, а потім будуть мені на голову всі громи валити.

Викликав Таню непомітно на кухню:

— Моє діло сказати. А ти дивися. Маєш очі, маєш розум. Любить подеколи заглянути в чарку. Не так, щоб дуже. Але, сама знаєш, одружиться, почне тужити за парубоцькою вольницею й може розкиснути...

Четвертим у мене гостював Андрій. Балакун. Великі карі очі, чорні брови й ще чорніші вуса. Будь-кому голову закрутить.

Таня так дивилась на Андрієві вуса, як я в п'ятнадцять років дивився на велосипед сусідського Гринька.

Андрій плів язиком такі чудодійні віражі, в які можна вписати найхитріше створіння світу. Таня розчервонілась, очі горять, губи тремтять. І тут я собі пригадав, що Андрій три рази збирався одружуватись. І всі три наречені в останню хвилину підносили йому гарбуза.

Виманив Таню в коридор:

— Поганого про нього сказати не можу. Але...

— Що «але»?— зойкнула Таня, ніби з моїх вуст чекала найстрашнішого вироку.

Я бачив, що Таня готова мене з'їсти. Проте відповідальність свата надала мені рішучості:

— Ти краще спитала б тих трьох кандидаток на посаду жінки, що від нього в останню хвилину відмовились...

Через кілька місяців Таня вийшла заміж. За якогось Юру. Зі своїм майбутнім чоловіком познайомилася на товчку. Йому років близько п'ятидесяти. З вигляду не красивий: малий, ху-

дий, блідий, немічний. Своїми інтимними таємницями Таня зі мною не ділилася. Але сусідки переповідали, що Юра не має правої п'яти, а на лівій руці вказівного пальця. Зате має хвору печінку, хворий шлунок і перебитий хребет.

Незабаром жінка сповістила мені, що отой Юра за останній тиждень був два рази у витверезнику.

А якось серед ночі прибігла сама Таня:

— Рятуйте! Цей скажений мене вб'є! Він щодня знущається з мене...

Жінка заспокоювала Таню. А я лежав і думав: що собі вибрала, те маєш. Моя совість чиста...

ПЕДАГОГІЧНИЙ МАНЕВР

Після інституту я переступив поріг школи з твердим наміром: не випустити через цей поріг у світ жодного дурня.

І почав учити.

Першою жертвою моєї принциповості став відмінник Віталій Шпарко.

Питання було конкретне: «Хребетні і безхребетні».

Віталій спочатку відповів абстрактно:

— Хребетні ті, що з хребтами, а безхребетні — не мають хребтів...

— Точніше, конкретніше і ширше,— сказав я.

— Ширше?— перепитав Віталій. І почав широко:— Про хребетні говорити не будемо. Хребетним добре. Вони з хребтами. А ось безхребетні — нещасні. Їм важко. Вони без хребтів...

Мені теж було важко. Ставити двійку. Але я поставив.

Ця новина облетіла всю школу.

Першою на неї відгукнулася класний керівник Ліда Максимівна Пиріжок:

— Круто ви починаєте, Богдане Михайловичу. Дивіться, щоб та принциповість не вилізла вам боком... Ви підриваєте успішність школи...

Я довго кліпав очима. Ніяк не міг уторопати, чому успішність школи підриваю я, а не учень Шпарко?

Потім до мене підійшов завуч. І делікатно спитав:

— Кажуть, ви Шпаркові поставили двійку?

— За такі знання й надалі ставитиму! — мовив я категорично.— Вчитель має бути безкомпромісним... Дурнів зі школи випускати не хочу...

— Бачите, Богдане Михайловичу, все це правильно. Про-

те...— він по-батьківськи поклав руку мені на плече. — Може, з часом Шпарко витягне на медаль... Він порівняно з іншими... Та й математику добре знає, літературу... І батько його ведучий хірург нашої лікарні... Всяке може статись. Я не кажу, що саме до нього вас доля заведе... Не кажу, що неодмінно хребет... Може, сліпа кишка... Чи там гланди...

Над словами завуча я довго думав.

Тоді вирішив. Один дурень погоди в світі не змінить. Тим більше до випуску йому ще далеченько. А тут, не приведи господи, справді штрикне під ребром...

Матері Шпарка, що, схвильована двійкою сина, прибігла до директора школи, я сказав:

— Добре. Застосую ще один педагогічний маневр. Витру цю двійку...

Минув тиждень. Я вів урок у десятому класі. Викликав до дошки Лілю Скомороху.

— Розкажи нам,— звертаюсь,— про роль праці в процесі перетворення мавпи в людину.

Ліля приклала вказівного пальця до своїх пухкеньких вуст і кинула на мене кокетливий погляд. У цьому погляді я прочитав, що думки її в цю хвилину дуже далекі від процесу перетворення...

— Роль праці має грандіозне значення. Бо хто не працює, той не їсть. Дармоїд — це бич для суспільства. Дармоїд — це не людина. Мавпа це зрозуміла й почала працювати. І стала людиною. Ті мавпи, які лінувалися працювати, так і не змогли стати людьми...

Я енергійно тер долонею лоба. Рука вже тягнулася до ручки, щоб належно оцінити знання учениці. Та раптом чомусь пригадав, що мати Лілі працює директором універмагу.

Очі мої опустилися на поношений костюм, впали на стоптані туфлі. Й зустрілися з очима Лілі, що саме в цю хвилину, як тільки могла, поганила мавп-дармоїдів, проводячи чітку паралель з дармоїдами нашого райцентру.

Добре, подумав я. Застосую й до неї педагогічний маневр. Не поставлю на цей раз двійку.

Син м'ясника Бреуса Петько на медаль не тягнув. Він, узагалі, ледве тягнув. Проте весь педагогічний колектив нашої школи ходив довкола Петька, як довкола дорогоцінної порцелянової вази.

Петько дивився в підлогу, а я на нього:

— То що таке одноклітинні?

Петько благально глянув на клас.

— Одноклітинні... одноклітинні... це... це...

— Амеба... Амеба... Тухолька...— шепотіли з класу.

Петько схопив:

— Одноклітинні на небі... у туфельках...

Клас вибухнув сміхом. Петько й сам осміхнувся.

— Скільки тобі поставити?— спитав я Петю.

— Три,— видихнув важко Петько і витер рукавом спітнілого лоба.

Я знову пішов на компроміс зі своєю совістю. Застосував педагогічний маневр...

Уже через рік на педагогічній нараді мене назвали кращим.

На вулиці мене чекала ще одна радість. Зустрів м'ясника Бреуса з сином Петьком.

— Поздоровляйте, Богдане Михайловичу!—вигукнув Бреус.— Ось повертаємося з перемогою... Петько вступив до медичного інституту... Скоро матимемо свої кадри...

Мене кинуло в холодний піт. По спині забігали мурахи.

СКІЛЬКИ ТРЕБА ДЛЯ ЩАСТЯ

Скільки людині треба для щастя?

Одному досить позачергово взяти пляшку. Другому —«Волгу». Третьому сісти в півпорожній автобус...

Мені для щастя потрібен був вітряк. Звичайний чотирьохлопатевий легенький вітряк. Я збирався літати.

Організм кожної людини чогось потребує. Організм гурмана потребує їжі. Організм алкоголіка — напоїв. Мій організм потребував літати.

Тому я конструював персональний літальний апарат. На вигляд то була дуже проста машина. Схожа на вертоліт. Звичайний з алюмінієвих трубок стілець, які бувають у їдальнях. Під сидінням невеличкий двигун. Від сидіння тягнулася алюмінієва труба, як ото розвора в возі, а на ній вітрячок. Такий, як на хвості у вертольота. По спинці догори тягнулася вісь. А на тій осі мав бути отой вітряк, якого мені так бракувало для щастя.

Я перепитав усіх своїх колег-механізаторів. Перенюхав усі навколишні села. Вітряка не було.

А мене нестримно вабило небо!

Нарешті одного дня хлопці, що працювали в місті на заводі, привезли мені вітряк. Що то був для мене за день! Жінка, яка щодня висмикувала мені нерви, здавалася найчуйнішим невропатологом. Діти, яких я називав безхвостими чортами, виглядали безкрилими ангелами.

Я не пішов на роботу. Одразу ж узявся монтувати вітряк.

Десь опівдні все було готове.

Повідганяв дітей. Зодягнув мотоциклетний шолом. Прив'язався до сидіння й сіпнув за ручку двигуна.

Подвір'я наповнилося диркотінням.

Діти з-за огорожі стежили за кожним рухом. А коли лопасті

вітряка почали розганяти з подвір'я пилюку, дружно закричали: «Ура!»

Мене почало підносити вгору. Було таке відчуття, ніби ангели несуть на руках на сьоме небо. Щоправда, вертоліт крутило в горизонтальній площині, хитало у вертикальній, але я летів.

Саме в ту хвилину, коли я був над сусідовою хатою, мотор чхнув, і мене різко сіпнуло. Я збив сусідові телевізійну антену і впав у кукурудзу.

Цей мій випробувальний політ довго коментували в селі. Проте я не звертав на те найменшої уваги, як не звертають уваги закохані на пересуди недоброзичливців. І я був щасливий, як закоханий. Крім свого вертольота, я нічого не бачив. За торохкотінням його мотора не чув навіть торохтіння жінки. Я готувався до серйозного польоту.

Був погідний недільний ранок. Шофер Семен вивіз мене за село. Де менше очей і менше язиків. Я ще раз перевірив ходові вузли. Вмостився у сидінні. Сіпнув ручку. І мене понесло. Теж крутило й колихало, як і першого разу. Тільки тепер піднесло вище. Й несло швидше. Земля піді мною почала витанцьовувати. Семена не бачив, тільки чув ізнизу його крик. Я заплющив очі. Розплющив — і все в мені затерпло. Мене несло на лінію високої напруги. Я сіпав ручки управління. Але моя машина витанцьовувала, як корова на льоду. Нарешті пронесло над дротами. Винесло над ліс. Повиснути на дереві було не так уже й приємно. Але радше це, ніж на лінії електропередачі.

Коли Семен і кілька пастухів допомогли мені спуститися з дерева і я торкнувся землі, невимовна радість охопила мене. Я, здавалось, був найщасливіший у світі. Я плюнув на свій понівечений літальний апарат. Глянув радісно навкруги. Сказав Семенові:

— Яке щастя, що я не замотався в електродротах, яке щастя, що я приземлився!.. –

Справді, як небагато людині треба для щастя!

НЕ БИЙ ПО МОРАЛІ...

Пасажирів у автобусі — як оселедців у бочці. Михайло Андрійович повис між огрядною дамою й довготелесим дядьком. Після чергової зупинки відчув, що за спиною хтось завовтузився. Спочатку розсував пасажирів стегнами. Далі пустив у дію лікті. Пасажири скромно обурилися й замовкли. А лікті впилися Михайлу Андрійовичу під ребра й так застигли.

— Гей, там, за спиною!— обурився Михайло Андрійович.— Ви що шукаєте між моїми ребрами?

— Диви, оранжерейний! — обізвалося з-за спини. — Хочеш комхорту — сідай у таксі.

— При чому тут комфорт!— ще більше обурився Михайло Андрійович.— Треба ж поважати людей. Не ви самі в автобусі їдете.

— А ти не бий по моралі,— огризнулося з-за спини.— Знаємо ми таких. Сам, якби міг, то в іншого на шиї їхав би... Плювати я хотів на твої ребра...

Михайло Андрійович проковтнув гіркий клубок.

— Правду кажучи, погано вас виховували, — тремтячим голосом зауважив Михайло Андрійович.— І погано вас учили...

— А ти не бий по моралі! — сіпнулося за спиною.— Мене все життя б'ють по моралі... Диви! Тонкошкурий який! Пильнуй за своїми. Певне, з ножами бігають за людьми. З одягу людей витрясають...

— Та як ви смієте!— не стерпів Михайло Андрійович і, напружившись, повернуся до того, хто сіпався за спиною. Та так і завмер із роззявленим ротом. Перед ним стояв його колишній учень Семко Кудлатий.

— Так,— процідив крізь зуби Михайло Андрійович.— Аж тепер я зрозумів, що не по моралі тебе слід було бити...

ЯК МОЖНА ПОМИЛИТИСЬ

Відкрила мене вона. На танцях. Білявенька така. Не знаю, як її звуть.

До того я майже ніколи не ходив на танці. Сидів удома. Залишався в своїй однокімнатній з усіма вигодами квартирі, лягав на диван і дивився в стелю.

Бувало, хлопці кажуть:

— Семене, ти як монах. Скоро тридцять. Думаєш, жінка сама до тебе прийде. Її треба шукати.

Та я все одно не йшов.

А то пішов.

Узяв її, білявеньку оту. Обхопив її стан. А вона шепоче:

— Дивіться, як інші танцюють...

Подивився. Відпустив її стан. Я до неї — вона від мене, вона до мене — я від неї. Як ото в житті. Потім я на лівій нозі розворот, а вона коліном об моє коліно: лусь. І присіла.

Я погладив її по голові:

— Не переживайте,— кажу.— Усе пройде. Мені колись корова ратицею як всікла по коліну, то аж синє було. Та зажило. Ваше теж заживе...

Отут вона й сказала. Крізь зуби, щоправда:

— У вас унікальний слух. Ви, мабуть, на чомусь граєте...

Я тільки встиг відповісти:

— Угу...

І музиканти замовкли...

Раз у мене слух, то чому б мені й справді не навчитися грати, подумав я. Тим більше, коли дівчата люблять отих, що з музичним слухом.

Купив тромбон. Дув у нього з ранку до вечора:

— Пу-у-у! Па-а-а! Пу-у-у! Па-а-а!

Вривається сусід. Кричить:

— Ти що?! Цілий місяць з ранку до вечора пиляє два звуки. Збожеволіти можна.

— А чого ви кричите?— питаю спокійно. Я, взагалі, спокійний.— Чого нервуєте? Я в своїй хаті граю. Як ваша водонапірна труба виспівує цілі ночі, то я не кажу нічого. А я тільки до двадцять третьої нуль-нуль граю.

Бачу, що він від культури далекий, як Юпітер від Землі. Розбили корито.

Прийшов другий сусід. Лагідно:

— Семенку, а ти б отак одного дня грав «Гоп, мої гречаники», наступного —«Что по ночам так мучила меня». І так далі. Обновляв би трохи репертуар. Грав би на всіх нотах, а не на одній.

Кажу йому:

— Бачите, на всіх грає той, хто шукає. І не знає, на якій зупинитися. А я граю на одній, бо вже знайшов.

Сусід махнув рукою. Пішов.

Я відчинив вікно. Висунув тромбон:

— Пу-у-у! Па-а-а! Пу-у-у! Па-а-а!

Сусідський Федько яйцем по голові мені — хляп.

Я швиденько з такою головою до сусіда:

— Оце наслідки вашого виховання...

— Ні. Це наслідки твоїх концертів...

Привели Федька. І він зізнався:

— Я хотів влучити в трубу...

Більше у вікно я не висувався. Перейшов із кімнати на кухню.

— Пу-у-у! Па-а-а! Пу-у-у! Па-а-а!

А в стіну: гуп-гуп!

— Головою!— кричу.— Шкет нещасний! А я, може, спеціальність набуваю. Може, я у філармонію вступлю. А може, я вже в оркестрі якомусь. Звідки ти знаєш? Ти питав мене? Гупає...

Якось мене викликають у житлову контору:

— Скаржаться люди, що ви їх своєю трубою дорізуєте...

— А мене добивають. За два тижні я викинув із кімнати п'ять відер гнилиць, назбирав півмішка картоплі й вісім разів мив підлогу від тухлих яєць. І все це кидають через кватирку. В той час, коли я серйозно займаюсь музикою...

Залишив контору. На душі тоскно. Ніби після перепою. От сусідоньки, думаю. Ну-ну. Вже починають наклепи варганити. З'їдять. Замучать. Звірі, а не люди... Ні. В такому оточенні я не житиму.

Написав оголошення на обмін.

Через тиждень і знайшовся клієнт.

Почав пакувати речі. Збіглися сусіди. І всі в один голос:

— Семенку, ти справжня людина! Ти — герой нашого часу. Ми тобі на прощання купили саксофон.

У мене під лівим ребром щось ворухнулось. Як можна помилитись, майнуло в голові. Я взяв тремтячими руками новенький саксофон. З ока викотилася сльоза:

— Рідні мої!— кажу тремтячим голосом.— Як я помилився! Тепер нікуди не поїду... Не кину вас ніколи...

Сусіди ревно заплакали.

Діти — наше майбутнє!
Незаперечна істина

Цього синенького конверта він завжди чекав із нетерпінням. Чомусь вона посилала листи саме в таких. Із поштарем умовився, щоб листи віддавав йому особисто. Та так, щоб ніхто не знав.

А тоді вже залазив далі в кукурудзу, щоб спокійно його прочитати.

Лише чорний Любась бував свідком його трепетної таємниці. Вмощувався йому в ноги, розумними очима вдивлявся в його очі, ніби хотів у них вичитати, що вони прочитали в листі.

Тремтячі пальці розривали конверт:

«Милий Гришо!

Туга за тобою роз'їдає моє серце...»

З куточка його ока викочувалася сльоза. Любась жалібно гавкав і лизав йому руку.

«...Живу тільки спогадами. Щодня граюся з дітьми, а думки біля тебе. Отак крадькома напишу тобі листа й на душі полегшає. Все мені тут чуже. Хіба що діти. І місто чуже, й хата чужа. Ти хоч ходиш тими стежками, якими ходили ми разом. Хоч це тебе гріє...»

Він відривав очі від чорнильних рядків. Дивився на грушу в плодах. Згадував, як стояли під грушею. Як вона ніжно пригорталась до нього й питала:

— Навіки?

А він, цілуючи її палкі вуста, відповідав:

— Навіки!

Спалахувала думка: кинути все. Поїхати в місто. Забрати її. Податися кудись далеко-далеко. Звити кубельце. І бути разом.

«А діти?— спиняла його інша думка.— Крихіточки білоголові. На чужі руки їх віддати?»

«...Чи будемо ми ще разом, а чи вже довіку не стрінемося?..»

І раптом над кукурудзою ніби громом проносилось:

— Тату! Куди вас чорти занесли? До дитини йдіть!..

Ковтав гіркий клубок. Засував листа за пазуху. Гладив Любася. Виходив із кукурудзи. І тільки ставав коло дочки, як лист випадав на землю.

Дочка грізно питала:

— А це що? Знову лист від мами? Знову стогне про те, що вас поділили? Знову ви мене обмовляєте, а вона Василя?..

РОДИЧ

У трамваї зі мною стався прикрий випадок. Я відчув, що хтось мені пхає в кишеню руку. Легенько взяв ту руку за палець. І палець зламався.

Власник пальця наробив вереску на весь вагон. Так ми й познайомилися. Його звали Петя Голубець. З міліцією він уже був знайомий давно. Так, що новий акт був мізерним доповненням до його творчої біографії. Зате цей акт спричинився до перевороту в біографії моїй.

Маючи доказ, що «при спробі запхнути руку в кишеню гр. Куріпці гр. Голубець одержав від останнього травму», Петька подав на мене заяву до суду.

У заяві вказував, що я зіпсував його молоде життя, зробив його інвалідом. Що залазити в мою кишеню він не збирався. Просто в трамваї було так тісно, що переплутав мою кишеню зі своєю.

— І ви вірите в те, що тут написано?— спитав я суддю.

— Бачите,— почав дипломатично суддя.— Ми не віримо його жодному слову. Але чим доведеш, що він справді не переплутав кишені? Доказів нема!

— Ну, а палець! Той палець, який я зламав?

— Той палець проти вас. Палець засвідчує, що ви вчинили незаконно,— пояснював суддя.— Ви вчинили самосуд. Не знаючи, що й до чого. Не вникаючи в справжні наміри суб'єкта.

— По-вашому,— обурювався я,— спочатку мені треба було перед ним вибачитися, спитати, чи він, бува, не переплутав кишені, спитати, які в нього наміри, а тоді вже хапати його за руку?

— І хапати обережно,— зауважив суддя.— Треба знати міру. А то ж ви, слава богу, як бугай. А воно миршавеньке. І в ре-

зультаті... Якби ви були вхопили за пальця й тримали — інша справа...

Словом, справа повернулася проти мене.

Мені присудили платити Петьці за лікування. Як ото за травму на виробництві...

Минуло трохи часу. Якось увечері до мене приходить Петька. З пляшкою в кишені. Напрасований. Підстрижений. Напарфумлений.

— Навідати вирішив,— заявив.— Ми тепер вроді родичі. Ти мені, старик, вроді батько рідний...

ЧАС — ВИРІШАЛЬНИЙ ФАКТОР

З фасаду будинку, з реклами, усміхалася стюардеса: «Час — вирішальний фактор. Економте час. Літайте літаками Аерофлоту!»

Я кулею полетів в аеропорт.

— Давайте,— кажу,— квитка до Запоріжжя. Скільки туди приблизно летіти?

— Не приблизно, а точно,— поправили мене.— В авіації приблизно нічого не робиться. Годину й десять хвилин.

— Прекрасно!— розцвів я.— Розумієте, там у мене дівчина. Післязавтра у нас весілля...

Касирка ніяк не зреагувала на мою радість. Можна подумати, що чи не всі їхні пасажири щодня літають женитись.

Я глянув на годинник. Через півгодини вилечу. Ополудні буду там.

Раптом диктор приголомшила мене оголошенням:

— Рейс на Запоріжжя затримується метеумовами на дві години.

Мені не сиділось. Я побіг до диспетчера:

— Що ж ви,— скаржуся йому,— так керуєте, що літаки ваші запізнюються?

— Туди скаржтеся,— показав пальцем у небо.— Там керують.

З нудьги я обнюхав усі кутки аеровокзалу. Півгодини дивився на вітрину сувенірів. Півгодини вивчав вітрину: «Вони роззяви — забули свої речі». Сягнув рукою в кишеню, чи не загубив квиток. І диктор знову приголомшив мене:

— Рейс на Запоріжжя затримується до вісімнадцяти...

Треба було вбити три години часу. Я пригадав, що ніде так успішно це не можна зробити, як у ресторані. Пішов туди.

Не пам'ятаю, за якою чаркою, але все-таки почув:

— Рейс на Запоріжжя відкладається до п'ятої години ранку...

Я так голосно висловив своє обурення, що аж сам зашарівся.

Цілу ніч марнував час під аерофлотівськими осокорами. Ходили ще з одним пасажиром і співали:

— Только самолетом можно долететь...

Ледь зоріло, як нас запросили на посадку в літак.

В літаку я заснув і прокинувся тоді, коли під нами вже були білі баранці хмар. Глянув на годинник. Сказав сусідові:

— Значить, через п'ятдесят хвилин будемо в Запоріжжі.

Сусід посміхнувся.

— Хто де. Я через п'ятдесят хвилин буду у Львові.

Дивак, подумав я. І спитав:

— А ви що, до Львова летите?

— Звичайно, — відповів той, ніби нічого не сталося. — Ось квиток.

Мені ще ніколи не було так смішно.

— Агов, стюардесо!— гукаю на весь салон.— Тут один дивак летить із нами до Львова.

— А ви куди летите?— посміхнулася стюардеса.

— Як куди? Куди всі. До Запоріжжя. Ось квиток...

Пасажири зустріли мої слова дружнім сміхом. У мене чомусь почала свербіти спина.

Зі Львова до Запоріжжя я добирався ще добу.

Коли прибув до своєї нареченої, з квартири почув якісь дивні звуки. Ніби грала музика. З'ясувалось, весілля гуляли без мене. Моя наречена вийшла заміж за дублера. Щоб не пропадали страви, зготовлені на весілля.

Тепер я був переконаний остаточно, що час — вирішальний фактор.

ШТУРМ ПІКУ НАДІЇ

Найкращий відпочинок — альпінізм. У цьому, нарешті, мене переконав плакат, що три роки висів на фасаді нашого будинку. В себе на заводі я організував команду відчайдухів, і ми сказали: «Не йде гора до Магомета, то ми підемо до гори».

Великих гір поблизу не було. Проте на Україні, мабуть, нема району, де б не було якщо не «скелі кохання», то бодай «каменя кохання».

Стримить така скеля і в нас. Посеред річки Ікавки. Чималенька. Близько п'ятдесяти метрів. Така крута, що чорт голову зламає. Назвали ми цю скелю умовно «Піком надії». Попросили одного рибалку, щоб нас перевіз до її підніжжя, й задумалися: «З кого починати?»

— Мабуть, із пляшки,— сказав начальник цеху Соломаха.— До вечора далеко. Гора ж невисока, подолаємо!

— Ні, — заперечив я. — Давайте спочатку складемо план, візьмемо зобов'язання.

— Так то й так. Ти профорг, тобі видніше,— згодилися всі.

— В кого які пропозиції?— спитав я.— Може, хтось хоче виступити з якоюсь ініціативою?

— Я,— сказав слюсар Дирунець.— Я закликаю всіх узяти пік у скорочені строки і беру на себе конкретне зобов'язання на п'ятнадцять метрів понад план...

Ініціативу Дирунця було схвалено одноголосно. Й ми дружно приступили до питання, поставленого на порядок дня начальником цеху Соломахою.

Випили. Закусили. Роздягнулися... Благодать! Сонечко світить. Водичка — як сльоза

Заспівали «Червону руту» Розповіли масу анекдотів.

Задрімали.

І раптом дрімоту порушив голос начальника цеху:

— Хлопці! Полундра! Горить план! Уже сонце заходить...

Зодягнули швидко на себе альпіністське спорядження. Об'єдналися вірьовкою. І вгору.

Я поліз першим. Видеюся на найближчий виступ.

— Давай!— кричу.— За мною!— І почав дертись вище.

Вже проліз майже половину гори. Відчуваю, хтось мене донизу тягне. Оглядаюсь — начальник цеху Соломаха висить і ніби підошви об скелю точить.

— Вбивай гак!— кричу йому.

— Вбивав уже. Не лізе. Отой чорт,— кивнув униз на слюсаря,— виготовив гаки з низькопробної сталі.

Щойно Соломаха зачепився за кам'яний виступ, щойно я проліз трохи догори, як ізнизу, де замикаючим був постачальник Козюля, долетіло:

— Що ж ти, ідіоте, не тягнеш! У мене вже руки терпнуть.

Оглянувся я вниз. Слюсар Дирунець вперся ногами в кам'яний виступ і пускає димові кільця.

— Ти що, збожеволів?— ревнув я.— У такі хвилини перекур!

У цю мить моя нога ковзнулася по каменю. В останню мить я зачепився льодорубом за виступ. Хочу дотягнутися ногою до найближчої сходинки — й очі поп'ялись на лоба: сокирище вже на сантиметр вилізло з льодоруба.

— Соломаха,— благально зойкнув я. — Підстраховуй.

На щастя, намацав ногою якусь зачіпку. Вмостив надійно ногу. Серце тріпоче, як баранячий хвіст. Ноги тремтять. А до вершини добрих десять метрів.

— Агов!— гукаю вниз.— Як ви там?

— Давай проведемо невеличку нараду,— просить начальник цеху Соломаха.

— Хлопці,— подав несміливий голос завпостач Козюля.— На вірьовку не дуже надійтеся. Вона близько десяти років у коморі пролежала.

— Шлямбури намагайтеся вбивати у м'яке місце, — додав начальник цеху.— Бо я не встиг погартувати їх.

— Драбину краще не чіпайте, бо я забув пофіксувати дюралеві сходинки,— докинув слюсар Дирунець...

Я витер піт із чола

— Хай вам грець! Раз ви такі, то відв'язуйтесь від мене й лізьте самі.

— Що-о-о?— заревли трьома голосами.— Ти профспілка, ти нас і веди. До половини витягнув, а тепер у кущі?..

Я собі подумав: «Де я від вас подінуся? Подряпає хтось носа, то мені відповідати доведеться...»

До заходу сонця ми таки видерлись на вершину.

Козюля відразу ж висік на камені: «Ми тут були».

— А як тепер злізти?— заскімлив начальник цеху Соломаха.

Ми поглянули вниз і охнули. Прірва. Поглянули на своє альпіністське спорядження, і всі троє зітхнули.

Схід сонця зустріли на вершині.

Захід теж.

Наступного ранку кинули у воду останню пляшку з останньою запискою:

«Юні слідопити! Всі, всі, всі, хто знайде цю пляшку! Рятуйте нас! Ми на скелі кохання!»

Буряченко їхав у трамваї. Ввійшла жінка. Буряченко встав. Чемно попросив:

— Будь ласка, сідайте.

Жінка звела свої ясні очі на двометрового Буряченка. Лице її засяяло, ніби їй поступилися місцем у раю.

— Дякую, дуже дякую.

Буряченко скромно стояв і скромно дивився у вікно. Його чемність дуже схвилювала жінку. Вона висловила свою радість на весь трамвай:

— Одразу видно вихована людину. Ви, певно, з хорошої сім'ї.

Всі повернулися до Буряченка. Буряченко почервонів. Переступив із ноги на ногу. Ще більше витягнув шию до вікна.

— Який же ви молодець, чесне слово! В наш час такі зустрічаються рідко.

Всі знову повернулись до Буряченка. Цікавими очима міряли його з ніг до голови.

Буряченко горів внутрішньо й зовнішньо.

Жінка не вгавала:

— Боже, який же він скромний! Дивіться, людоньки, вогнем палає... Нате вам яблуко.

Буряченко замахав руками:

— Що ви! Що ви! Дякую. Я-а-а...

З переднього сидіння долетів чийсь тенорок:

— Беріть, юначе, негарно відмовлятись. Ви заслужили...

Буряченко простягнув тремтячу руку по яблуко. Засунув його в кишеню.

— Одружений чи ще не жонатий?— спитала сусідка жінки, якій Буряченко поступився місцем.

Буряченко то втягував свою довгу шию в плечі, то витягував її, мов черепаха. Весь трамвай бубонів про його лицарство й скромність. Нарешті Буряченко сам повірив, що він вчинив щось героїчне. Розправив плечі. Підніс високо голову. Окинув усіх зневажливим поглядом. Розчинив кулаком двері. І на ходу виплигнув із трамвая...

«ЦУЦЕНЯ ПОНІМАЄ»

Воно сиділо за пазухою в свого господаря. Виставило чорну голівку з білою лисинкою. Двоє очей, як дві стиглі тернини, цікаво розглядали натовп, що оточив його.

— Гав!— відповіло воно худому довготелесому чоловікові, що морщив перед ним свого довгого гачкуватого носа й гундосив: «Гар-гар-р-р!»

— Диви! Обізвалося,— здивувався натовп.

— З собакою треба по-собачому,— філософським тоном сказав довготелесий.— З котом по-котячому. Бо кожне понімає свій язик. Ось дивіться..

Довготелесий витягнув трубочкою свої м'ясисті губи:

— М'яв! М'яв!

Цуценя перебакирило голівку. Мордочка з блискучим чорним носом нахилялася то в один бік, то в другий.

— Бачите? Бачите?— коментував довготелесий.— Не понімає. Удивляється, що воно за ідіот м'явкає.

У натовпі загомоніли.

— Оцього теж не пойме,— сказав він і приємним хрипким басом почав:— Рох-рох-рох! Куві-куві-і-і-і!

Цуценятко жалібно заскімлило. Заховало носика за лацкан господаревої куртки.

— А що я вам казав?— розцвітав в усмішці довготелесий.— Не понімає. Боїться. Думає, справжня свиня перед ним. Собака свині боїться!..

У натовпі почалися суперечки. Хтось кидав репліки.

Підохочений знавець справ собачих переможним поглядом оглянув натовп і знову сказав:

— А зараз пойме. — І, вишкіривши зуби, загавкав: — Гав! Гав! Гав!

Цуценя сховало голову ще глибше й завовтузилося. Через якусь хвилину з господаревої пазухи висунувся його чорний з білим кінчиком хвостик.

Натовп зареготав!

Якийсь чоловік зауважив довготелесому:

— Нарешті воно «пойняло», з ким має діло...

— Я вас не понімаю, гражданін!— мовив розгублено довготелесий.

— А воно ж не дивно, що ви мене не зрозуміли,— пояснив чоловік.— Ви ж самі стверджували, що «кожне понімає свій язик».

КАПЕЛЮХ

Секретарка Муся вискочила з приймальні буквально на одну секунду. А коли повернулася — похолола. На столі лежав сірий тірольський капелюх.

— Невже хтось проскочив?— прошепотіла Муся й підійшла до капелюха. Взяла його делікатно й заглянула всередину. На шкіряному шкуратику блищали лише якісь незрозумілі Мусі чужі літери.

Муся з розпачем глянула на оббиті дерматином двері.

В цей час до приймальні увійшов заступник Крутенький.

— Ви не знаєте, чий це капелюх?— спитала Муся.

Крутенький взяв з рук секретарки капелюх. Оглянув, приміряв на свою голову.

— Це ніби й не з нашого району...

— А що коли хтось із області? Боже! Я пропала.

Крутенький порадив:

— А ви зайдіть. Ніби з якимось папірцем.

Муся осмикнула спідничку. Взяла зі стола папку. Відчинила оббиті дерматином двері і стала на порозі мов укопана: в кабінеті сидів тільки Василь Гаврилович.

— Що?— обізвався Василь Гаврилович.

— Капелюх,— ледь чутно вимовила та.

— Який капелюх?

— Чийсь капелюх у приймальні... Імпортний... Я вискочила на секунду... А коли прийшла...

Василь Гаврилович підвівся з-за столу, вийшов у приймальню. Там стояв Крутенький і тримав перед собою капелюх.

Василь Гаврилович узяв із рук Крутенького капелюх.

— Та-ак... Це ніби й не наш... Та й в області щось я такого не пам'ятаю... Ану гайніть по кабінетах. Може, він де сидить.

Муся блискавкою облетіла всі кабінети.

— Ніде його нема й ніхто його не бачив...

Василь Гаврилович затарабанив пальцями по столу.

— Та-ак. З такими працівничками не тільки капелюх у приймальні залишити можуть... Ви знайдіть шофера,— сказав Мусі.— А ви,— мовив Крутенькому,— викличте голову райспоживспілки...

За хвилину Муся доповіла, що шофер десь зник. А за десять хвилин у кабінеті стояв голова райспоживспілки й уважно розглядав капелюх.

— Не було таких у нашому районі,— авторитетно сказав він.— І на обласній базі таких не було. Це десь вище...

Василь Гаврилович негайно зібрав весь апарат.

— Я так думаю,— сказав він.— Поки ми отут ловимо гав, він узяв нашу машину й гайнув по колгоспах збирати жуки... Зараз же сідайте на телефони. Повідомте всі господарства. Дізнайтеся, де він? Я виїду йому назустріч...

Тут прочинилися двері. До кабінету просунув голову шофер Коля:

— Ви мене шукали, Василю Гавриловичу?

— Заходь. А де він?— запитанням відповів на запитання.

— Хто?

— Ну той, що ти з ним їздив?

— Та я ні з ким не їздив. Я мив біля річки машину.

— Як? А капелюх?— оглянув усіх Василь Гаврилович.

— Який? Отой, що в Мусі на столі? Це мій капелюх. Теща мені його сьогодні з Одеси привезла... Я приміряв його й забув на столі...

Того ж таки дня секретарка Муся одержала ще одне дисциплінарне стягнення. За те, що в робочий час не сидить на робочому місці.

ЩОДЕННИК КУРОРТНИКА

(Знайдено у дуплі осокора
на курорті «Трускавець»)

День перший. Приїхав. Зважили, потягнув дев'яносто сім. Зміряли. Витягнув сто сімдесят. Обміряли. Не обхопили. Подув. Надув півтори тисячі. Сказали: «Не в той бік дуєте. Усе в живіт. Дуйте ще раз». Подув. Ще менше. Взяв зобов'язання: до кінця сезону надути вдвічі більше.

День другий. Прогулювався по лісу. Видерся на бука. Вирізав на корі: «Тут відпочивав П. Ф. Куцяк». Сповз. Ледь не сів на голову білявої молодички. Стояла під буком і дивилась, що я роблю. Сказала: «Я хочу теж». Видерся знову. Додав: «+Елла». Якийсь піжон вишкірив зуби: «З таким животом тільки по деревах лазити». «Цить,— кажу,— сухоребрий! Бо як упаду на тебе, то по шию зажену в землю».

День третій. Був на процедурах. Поставили під стіною й стріляють водою по животі. Санітарка, що править отим шлангом, каже: «Боже, як то ті люди хліб переводять. Об'їдається, нагулює сало, а потім збиває його водою, пускає в помийну яму».

День четвертий. Фотографувалися з Еллочкою. На пеньку трьохсотлітнього дуба. Удвох не вмістилися. Вона сіла. Я став. Фотограф каже: «Погано. Ніби два пні. Сідайте ви на пень, а вона хай стане біля вас. Буде етюд «Біля пня».

День п'ятий. Ходили на екскурсію. На гору. Дивилися вниз. На свій санаторій.

День шостий. Ми з Еллочкою. Вона каже: «Знаєш, що мені в тобі подобається? Що ти простий слюсар-сантехнік. Що з однієї труби витягнеш, те в другу пустиш».

Я зауважив:

— Моїй жінці теж це сподобалося. Щоправда, тільки те, що

я з труби беру. Вона залишила письменника-гумориста, а прийшла до мене. Казала, що я з кількох кранів більше можу видоїти за день, ніж він зі своєї гумористичної кози за місяць.

День сьомий. Сьогодні у нас читали лекцію: «Дельфін — друг людини». Я вважаю, що найкращим другом людини є те, що вона може з'їсти. А за дельфіном спробуй поганяйся по морю. Та ще й не знати, чия візьме, раз він такий розумний.

День восьмий. Проспав.

День дев'ятий. Були з Еллочкою в «Колибі». Це такий ресторанчик у лісі.

День десятий. Сиджу на лавочці. Підсів якийсь тип. Показує книжку. Питає:

— «Собор Паризької богоматері» читали?

— Ні,— кажу.— Я релігійних книжок не читаю. Я невіруючий.

День дванадцятий. Сидимо з Еллочкою в ресторані. Поруч якась пара. Офіціантка не дала здачу. Він зчинив бучу:

— Вам мало, що ціни на коньяк високі, то ви ще й здачу не даєте!

Я кажу йому:

— Брось, парень! Вона піднімає ціну на свій труд...

Потім шепчу Еллочці:

— А я ніколи не зчиняю бучу. Пляшка подорожчала — в мене кран чи прокладка подорожчали. А прейскурантом мене не виміряєш. Хочеш плати, хочеш ні. Я тобі на шию не чіпляюсь. А трубу прорвало — куди дінешся...

День тринадцятий. Поганий сон. Ніби в мене повипадали зуби. Ввечері дістав по зубах. Дверцятами від телефонної будки. Якийсь тип набирав номер. А я хотів йому підказати, що телефон заїдає. Він ногою зачинив дверцята. І мені заїло щелепу.

День чотирнадцятий. На обід дали апельсини. Кожному по одному.

День п'ятнадцятий. Знайшов секцію від батареї. На подвір'ї санаторію. Зовсім новенька. Якийсь тип у білому халаті:

— Куди ви це тягнете?

— Як це «тягнете»?— обурився я.— Я беру як сувенір.

День шістнадцятий. Обійшовся без пригод.

День сімнадцятий. Сьогодні Еллочка радісно повідомила мені сумну звістку. Я знову буду батьком. В мене відняло руки й ноги. І почало трясти.

День вісімнадцятий. У мене манія переслідування. В кожній дамі бачу переодягнену свою жінку. Лікар каже, що це від нервового струсу.

День дев'ятнадцятий. Струс і далі трясе. Починаю марніти. А що, коли вона справді поїде до жінки? Згадалася затишна домашня обстановка. Мило, як у раю. Рожеві спогади обірвала Елла:

— Я ризикувати здоров'ям не збираюсь. Вибирай, що хочеш. Або тисячу відразу, або вісімнадцять років по двадцять п'ять процентів заробітку.

День двадцятий. Пішов до лісу. Ледве видерся на бука. Зрізав біля свого прізвища «Елла». Про всяк випадок затер прізвище. Зсувався. Зірвався. Впав. Вивихнув ногу.

День двадцять. перший. Смалю жінці телеграму: «ЗНАЙШОВ ТЕ, ЩО ТРЕБА. ШЛИ ТИСЯЧУ».

День двадцять другий. Нервовий струс трясе ще далі.

День двадцять третій. Отримав гроші. Елла взяла їх — і як крізь землю провалилась. Я сів на пеньку трьохсотлітнього дуба. Заплакав.

День двадцять четвертий. Шлю жінці телеграму:—«НЕЩАСТЯ. ЗБРОЙНИЙ НАПАД. НЕ ПЕРЕЖИВАЙ. ЖИВИЙ. ЗАБРАЛИ ГРОШІ І ВИВИХНУЛИ НОГУ. ЦІЛУЮ ДІТОЧОК І ТЕБЕ».

День двадцять п'ятий. Наколупав півчемодана мозаїчних плиток зі стіни санаторію. Сувеніри для дітей і жінки.

День двадцять шостий. Дав ще одну телеграму: «ЗУСТРІЧАЙТЕ. ЇДУ. ВАШ РІДНИЙ ТАТО І ВІРНИЙ ЧОЛОВІК».

ВЕЗУЧИЙ

Вперше мені сказали цей комплімент у дитинстві. Коли витягнули з річки:

— Видать, везучий. Інший на його місці вже б давно задубів...

З того часу мені справді почало везти.

Уже через кілька днів я впав із ясена. На голову свого товариша Федька. І скрутив її. А собі тільки переламав руку.

— Він у тебе народився в сорочці,— казали сусіди батькові.— Везучий...

Якось так виходило, що чим більше я входив у літа, тим частіше мені везло.

Одного разу в парку на мене наскочило троє. Зняли ондатрову шапку, витрусили з кожуха й ліквідували гонорар, який я одержав за гумореску.

— Вам повезло,— порадував мене сусід.— Могли ще якоюсь залізякою по голові стукнути або ножем під ребро штрикнути.

До речі, про ребра.

Я їхав у таксі. По дорозі підсіло троє. Шофер петляв-крутив поміж машин, а тоді врізався в зустрічного МАЗа. Сам до лікарні не дотягнув. Ті теж дух випустили. А мені лікар каже:

— Ви везучий. Відбулися десятьма ребрами й одною ногою...

Коли я повернувся з лікарні, мені знову повезло. В кімнаті на столі я застав записку:

«Васю! Не осуджуй мене. Ти знаєш, що я люблю Андрія. Я пішла від тебе назавжди!»

Я полегшено зітхнув. Нарешті. Сталось, як жадалось. Я вже давно зауважив, що виконую функцію стовпа, до якого моя жінка прив'язана, щоб Андрій знав, де її шукати.

Та тут до кімнати зайшов товариш. І всю мою радість як рукою зняв:

— Знаю, знаю,— кивнув на записку.— Бачив, як ішла... Не повезло тобі, Васю... Не повезло.

Наука спричинилась до перевороту в моїй свідомості. Досі я й не підозрював, що в слона може бути склероз. Або що в космосі літають сотні тисяч метеоритів і котрийсь із них будь-коли може впасти на землю.

Тепер дивлюся в зоопарку на слона, й серце стискається від жалю. Йду вулицею й раз по раз зиркаю на небо. Від долі не втечеш, але береженого бог береже.

А то вичитав в одній статті про матерію та антиматерію. Виявляється, досі ще не доведено, чи ми й довколишній світ складаємося з речовини, чи з антиречовини.

Після цієї статті я цілу ніч не спав. Думав. Із чого я? З речовини чи з антиречовини?

Вранці дружина мене питає:

— Може, збираєшся на виставку? Цілу ніч стояв перед дзеркалом.

— Ще не знати,— кажу,— хто стояв перед дзеркалом. Може, я, а може, антия.

Дружина глянула на мене здивовано. Ласкаво спитала:

— Підеш на роботу чи знову ляжеш?

Я пішов на роботу.

Мене викликав начальник цеху.

— Ось,— показав він на доповідну майстра.— Отут написано, що вчора ви йому нагрубіянили.

— Може, так,— кажу,— а може, й не так.

— Як це, «може, так, а може, не так?» Тут чорним по білому написано: слюсар Кульбабка.

— Воно ще не знати. Може, Кульбабка, а може, й Антикульбабка.

— Але ж факт є факт!

— Бачите, як вам сказати? Що воно факт, то факт. Але, може, воно й антифакт.

— Ну як? Тут же написана правда.

— Воно, може, й правда, а може, й антиправда.

— Слухайте, яка тут може бути антиправда? Писав майстер.

— Наукою ще не доведено, чи він майстер, чи антимайстер.

— Яке це має значення. Але з вашого боку була грубість.

— А може, це була антигрубість...

— Не розумію вас?..

— Отож-то. Наукові статті треба читати. А там ясно написано, що досі не доведено, чи ми — це ми, чи — антими.

— Стривайте, стривайте, — потер чоло начальник. — А ви впевнені, що у вас на в'язах голова, а не антиголова?

— Це воно по-науковому так: якщо в майстра на в'язах голова, то в мене — антиголова. А якщо в нього антиголова, то в мене голова.

— Ясно,— сказав начальник цеху.

Тепер я повністю присвятив себе науці. Сиджу вдома й читаю наукові статті...

Виявляється, мурахи чують один одного за запахом. А терміти з'їдають усе, що потрапляє в термітник...

Ріпочка стояв і пік раків. Його пронизували десять пар докірливих поглядів.

— До чого ви, Ріпочка, опустилися? До чого ви докотилися? — соромив голова колгоспу. — Маєте жінку. Маєте дітей. А ось кажуть, що ви до Марії заскакували. Це правда?

— Правда,— підтвердив пошепки Ріпочка.

— А до Ніни?

— До Ніни теж,— щиро зізнався Ріпочка.

— Говорять, що ви й до Світлани заглядали, — додав заступник голови.

— І до Світлани,— ледве чутно промимрив Ріпочка.

— Невже й це правда, що ви навідували Варвару?

— Правда.

— А Христину?

— І Христину.

— А Надію?

— І Надію.

— Так що ж це таке, товаришу Ріпочка? Виявляється, у вас цілий гарем. Що вас штовхнуло на цей низький і ганебний шлях?

— Любов... Любов,— сказав пошепки Ріпочка.

— Та що ж це у вас за така неосяжна любов? Що там у вас за серце, що в ньому стільки вміщається?

— Не та любов,— покірно пояснив Ріпочка.— Не та... Марія вміє готувати борщ. Ніна — вареники. Світлана — печеню. Христина — плов. Варвара акуратно пере й прасує. А з Надією просто приємно поговорити. Всіх цих якостей у кожній з них зокрема я не знайшов. Тому й ходив із хати до хати...

Запанувала мовчанка. Хтось кахикнув. Хтось ковтнув слину. Хтось натякнув, що пора кінчати, бо скоро обід. А голова ласкаво, так, щоб не вразити душу Ріпочки, спитав:

— Вибачте, товаришу Ріпочка, це так би мовити для довідки. А ваша дружина що вміє?

— Моя дружина вміє керувати... Так, якби оце ви... Прекрасний адміністратор...

А ЩО БУДЕ ДАЛІ!

(Випадок на риболовлі)

Старий окунь, з багатьма рубцями від гачків на пащі, притаївся під стовбуром повваленої у воду верби. На стовбурі сиділи два рибалки. Один ногами вліво, другий ногами вправо. Майже біля самого носа окуня висів на гачку скоцюрблений черв'як.

«Нема дурних,— думав окунь.— Мене на це не візьмете. Ще трохи фосфору в моїй голові лишилось».

— Перевелася риба,— зауважив один рибалка.

— Не перевелася, а перевели, — поправив другий. — Забороненими методами ловлять, воду всякими нечистотами отруюють.

«Розумний чоловік,— констатував окунь.— Такому хочеться й черв'яка трохи посмикати, щоб серце порадувати».

— А ви читали в газеті,— вів другий рибалка,— що коли будемо так по-варварськи до річок ставитись, то через тридцять років прісної води на землі не вистачить?

Окунь затремтів од такої звістки.

— А що потім?— запитав перший.

— Потім? Потім поздихаємо, як руді миші. Хіба що з Марса воду доставлятимуть. Там, кажуть, багато каналів є.

— Ге-ех,— зітхнув важко перший рибалка.— Не буде рибки. З вудочкою не постоїш, душу не відведеш.

«Повідводило б ваші душі на той світ, — подумав окунь.— Живодери. Отак мою стару на той світ перевели. Правда, сама вона трохи винна. Полізла на якогось модного черв'яка...»

— Душу то душу,— зауважив другий рибалка.— А ви знаєте, що таке риба? Риба — це фосфор. А фосфор — це розум. Мозок людини працює на фосфорі, як машина на бензині. Не буде

риби—не буде фосфору. Не буде фосфору—не буде розуму...

«Нічого собі перспектива»,— подумав окунь.

— Уявляєте, що буде?— вів другий рибалка.— Вам здається, що ви найрозумніший чоловік, а ви найбільший йолоп.

— Що?!— обурився перший рибалка.— Що ви сказали?

— Те, що чули,— відповів спокійно другий.

— Значить, по-вашому, я дурень?

— Не по-моєму, а за теорією всі мають бути дурні.

— Тоді ви теж дурень!

— А я чого?..

Окунь цікаво стежив, що буде далі.

Рибалки вже так швидко й так гостро сікли язиками, що, здавалося, над водою гримлять громовиці.

— Тобі бракує фосфору,— тицяв перший під носа кулак другому.

— А в тебе його ніколи й не було,— брав за барки другий першого...

«Господи! Це тепер,— подумав окунь.— А що буде далі? Що буде, коли на землі води не стане? Ех, була не була. Треба людей виручати. Все одно скоро на той світ відправлятися. А так, може, хтось добрим словом колись згадає».

Він роззявив свою по-страдницькому зігнуту пащу. І відчайдушно кинувся на скоцюрбленого черв'яка. Поплавець смикнувся під воду.

— Тягни, телепню!— крикнув перший рибалка другому.

— Лови!— крикнув другий рибалка першому.

— О, диви, який красень,— сказав перший, підставляючи підсаку.

— На двох вистачить,— констатував другий.

Окунь глянув критичним оком на рибалок. На порожні пляшки, що валялися поряд. На розчервонілі спиті мармизи, червоні очі. І востаннє майнуло в його свідомості: «Не вистачить. Таким і тонни фосфору не вистачить... Даремно я тільки на гачок кидався...»

ДИХАЙТЕ, ДИХАЙТЕ...

(Моршинські образки)

Якось в автобусі Стрий — Болехів їхало подружжя з Польщі, що гостювало на Львівщині. Коли автобус наближався до Моршина, чоловік поспіхом глянув у вікно й крикнув жінці:

— Дихай, Франю! Юж Моршин...

Не всі чоловіки дбають, щоб їхня «Франя» дихала чистим курортним повітрям. Як і не всі жінки дбають, щоб дихали їхні чоловіки.

Та є такі відчайдухи, що кажуть:

— Ну добре. Раз уже так приперло, їдь на той курорт. Подихай свіжим повітрям. Тільки дивись — май голову на плечах.

Основне — дихати

На курорті нема ні директора, ні секретарки, ні голови колгоспу, ні доярки. Тут усі одним миром мазані — «відпочиваючі».

Кожному відпочиваючому рекомендується дихати свіжим повітрям. І чим більше він дихає, тим краще для нього.

Буває, що відпочиваючий індивідуально дихати не може.

Одна відпочиваюча до того була хирлява й знеможена, що благала чергову сестру:

— Лесику! Принесіть мені їжу в палату. Бо ледве дихаю...

Та за хвилину зустріла в коридорі такого ж кволого й хирлявого відпочиваючого, який теж «ледве дихав».

Осміхнувся він до неї вставною щелепою:

— Може, підемо подихаємо?

Вона відповіла такою енергійною усмішкою, що з глибоких борозен на лиці посипалася пудра. І схвильовано прошепотіла:

— Я зараз...

Подихали відпочиваючі якихось пару годин у весняному лісі, назбирали пролісків. І вже повертаються з піснею:

Полюбила, полюбила,
И не нада мне другого...

Подих дитинства

Діти дуже люблять гратися у дорослих. А дорослі — в дітей. Щоправда, діти при цьому обходяться без сторонньої допомоги. Вони ділять ролі самі:

— Ти будеш мама, я буду тато, Оленка буде наша дитина, а Петро буде корова...

У татів і мам так просто не виходить. Їм неодмінно потрібен підштовхувач. Для цього на кожному курорті є масовик-витівник. Тати й мами сидять півколом, сором'язливо затиснувши колінами долоні, а масовик-витівник командує:

— Права половина — І «А» клас. Ліва половина — 1 «Б». Хлопчик з 1 «Б», он крайній! І дівчинка з 1 «А»— крайня зліва — вийдіть на середину.

Лисий вусатий «хлопчик з 1 «Б» виносить на середину свій солідний живіт. Сивоголова «дівчинка з 1 «А» змахнула руками, як крильцями, й випурхнула до «хлопчика».

— Ви будете,— каже масовик «хлопчикові»,— вовк, а ви, — каже «дівчинці»,— Червона Шапочка. Завдання вовка упіймати Червону Шапочку і з'їсти. За це одне очко. Раз, два, три! Гайда!

Червона Шапочка кокетливо крикнула «ай» і рушила з місця. Вовк кинувся за нею.

Якусь хвилину в залі чути було тільки жалісливий стогін паркету і важке сопіння. Потім знову дуже кокетливе «ай». Вовк Червону Шапочку упіймав.

— Їж!— кричать йому з «першого «Б» класу».

Вовк окинув поглядом із ніг до голови широку постать Червоної Шапочки, подивився з розпачем на свій клас, роззявив рот і тицьнув пальцем у єдиний зуб:

— Нема чим,— відповів майже крізь сльози.

Хіба дихнеш!

Я побачив її за сніданком. Перше, що почув:

— Негідник чоловік. Не дозволив узяти святкового одягу.

До обіду вона з'явилася в наймоднішому одязі. Знову віддала належне своєму чоловікові:

— Хвала господу, що я хоч на місяць здихалась його. Уявляєте, замкнути в шафі усі мої сукні...

До вечері зодягнула щось спереду розстебнуте, а ззаду зав'язане. Ще не встигла взяти ложку:

— Ні! Щоб далі я з таким телепнем жила? Уявляєте, не дати дружині на курорт її найкращі сукні...

До сніданку прийшла в чомусь ззаду розстебнутому, а спереду зав'язаному:

— Сьогодні написала йому листа. Або хай висилає мені моє вбрання, або я подам на розлучення...

До обіду прибула в чомусь затягненому в талії і підперезаному широким білим поясом.

Ще не встигла розтулити рот, як я її запитав:

— Ви, напевне, працюєте модельєром, що так прекрасно, із смаком зодягаєтеся, маєте такий широкий вибір...

Вона засяяла, як дитина. Більше чоловіка не лаяла.

Дихання з навантаженням

— То як ви відпочиваєте?

— Ой, не питайте. Дихнути ніколи. Оце вчора поїхала до Стрия на товчок. Убила цілий день. Ледве притягла ноги. Сьогодні від ранку стояла в черзі, поки взяла оце покривало. Ви не знаєте, де можна купити польські чоботи?

— Знаю.

— Де?

— У Польщі.

— Хо-хо-хо! Ви завжди жартуєте. Зараз побіжу в галантерею. Зайняла чергу. Щось будуть давати.

— А як у вас із водою?

— З якою водою?

— Ну з мінеральною! Яку ви приїхали пити!

— Вода — дурниця. Води напитися завжди встигну. А покривала дають не щодня...

Здихалися

— Ні. Ви таке бачили?— він тряс перед моїм носом щойно прочитаним листом.— Рідна жінка. Рідні діти. Ви бачили? Прочитайте. Ось тут прочитайте.

— Що ви! Навіщо мені читати чужі листи!

— Ні. Ні. Ви прочитайте. Або слухайте:

— «Дорогі тату.— Це доця. Рідна доця пише! — Просите прислати вам грошей. Не вишлемо. Досить ви вдома на чотирьох находилися. І так люди сміються. Мало тут належались по калюжах та грязях, то ще й на курорт поїхали по грязеві ванни.

Коли мама пішла на роботу взяти вашу зарплату, то їй сказали:

— Ми йому вже дали ту безплатну путівку, щоб трохи від нього відпочити.

Дільничний уповноважений зустрів якось маму й питає:

— А де ваш чоловік, Семенівно? Щось його у витверезнику давно не було.

— Слава богу,— каже мама,— знайшлися добрі люди, відправили на курорт. То хоч із дітьми трохи повисипаємося за той місяць.

Отаке-о. Ви тільки там ні в кого не позичайте, бо я вас знаю. Вип'єте, то ще можете втопитися в тих грязях. Маєте хліб і до хліба, то дихайте чистим повітрям...»

— Ви чуєте? Ви бачите, що то за виховання? Ви бачите, що то за молодь пішла? Ну стривай-но мені. Приїду, то я тобі покажу свіже повітря!

Подих весни

Дрімав під сонцем весняний ліс. На зеленому моріжку лупали синіми оченятами фіалки. Пташки щебетали хвалу природі.

Утоптаною стежиною повагом ішли він і вона.

Він повернув голову. Ніжно подивився їй в очі. В його погляді було стільки ласки й ніжності! На обличчі стільки щастя!

ПРОФСОЮЗНАЯ

Вуста ледь-ледь здригались. Шукали того слова, якого так чекала вона. І несміливо мовили:

— У вас гастрит чи холіцистит?

Вона вдячно повернула до нього свого напудреного носика. Очі її, як дзеркало, відбивали ласку й ніжність його очей. Напомаджені вуста відповіли:

— І коліт.— Потім несміливо спитали:— А ви аналізи вже всі здали?

Він відчув, що в них є щось спільне, щось їх єднає, і задоволено відповів:

— Ще завтра маю здати шлунковий сік.

Ступали далі. Сонце крізь гілки дерев, наче крізь сито, сіяло на них весняне проміння. Він ніжно взяв її за руку. Вона ніжно погладила своїми пальчиками його вузлуваті пальці. Радісно заявила:

— Нарешті мені зробили промивання шлунка!

Він, окрилений щастям, мовчав. Та все енергійніше гладив її тендітну ручку...

На деревах заливалися пташки. На зеленому моріжку лупали синіми оченятами фіалки. Бубнявіли під сонцем бруньки весняного лісу.

Ніби примітка

Читач спитає:

— А як дихав автор оцих рядків?

Найповнішу характеристику цього дихання дала санітарка, коли вперше прийшла мастити тіло автора цілющими грязями:

— Господи! Яке воно худе! Ледве дихає. Нема куди навіть жменю грязюки покласти.

Знову цвітуть каштани

(Етюд весняний)

Весна. Сонце. Радість. У Києві весна подвійно сонячна й потрійно радісна.

Київська весна — це перш за все квітучі свічки київських каштанів. Їх мільйони. Вони світять і вдень, і вночі. Світять так, що «Київенерго» на деяких вулицях навіть вимикає світло.

Київська весна — це грандіозні квіткові базари. Море квітів. Море зеленого шумовиння. Весь Київ тоне в зелені й солов'їному співі.

Йде дівчина алеєю парку, а назустріч їй соловей... з гітарою.

Всюди буйно квітне черемшина,
Ти до мене пригорнись, дівчино.
Бо чого ж тікати, як зійшлись путі?
Який їхав, таке здибав щастя у житті.

Щоправда, путі з дівчатами часто розходяться. А сходяться з черговим міліціонером. І «соловей» уже доспівує свою пісню далеко від лона природи:

На гітарі вже не граю, не граю, не бренчу,
А про кодекс як згадаю, одразу ж затремчу.
Молю тебе, рідна мати,
Мене звідси врятувати —
Не буду вже більш співати
Віднині назавжди....

Весна на Україні без хрущів не весна. Ще Т. Г. Шевченко оспівував українську весну:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть...

Біля київських багатоповерхових хат теж є садки... Дитячі. А коло тих садків теж гудуть... бульдозери, грейдери, МАЗи, КрАЗи...

Мого знайомого завжди навесні тягне до землі. Ходить по ній не тільки ногами, а й руками. Дійде отак до шулявського кладовища, впаде на найближчу могилу і оптимістично висловлює свою любов до життя:

Я люблю тебя, жизнь...

Життя весною завжди цінне та прекрасне. І не любити його було б великим гріхом.

Цілющі процедури

(Етюд літній)

Літо. Київське літо — це Дніпро. Київ не можна уявити без Дніпра, як Венецію без Адріатичного моря, Рим без папи, а Тулу без самовара.

Влітку «Дніпро» для киянина — це все.

Холодильник «Дніпро».

Гості Києва теж не вилазять з «Дніпра». Мій знайомий з Владивостока щотижня слав жінці телеграму:

«З Дніпра не вилажу. Почуваюсь бадьоро. Настрій во!»

Проте найпривабливіші влітку дніпровські пляжі.

Вчені довели, що дніпровські пляжі існували ще в доісторичний період.

Молодий науковець Кацавейченко, сидячи на пляжі, відчув раптом, ніби його щось знизу коле. Коли Кацавейченко розгріб

під собою пісок, знайшов надщерблену пляшку, а в ній — записку:

«Ми тут були».

Внизу стояв підпис Кацавейченкового батька.

— Батя! — вигукнув крізь сльози вчений. — Нарешті я знайшов твій слід на землі. — Потім, витерши сльози радості, Кацавейченко пояснив присутнім: — Тут була стоянка моїх предків...

Другий вчений якось, порпаючись на пляжі в піску, натрапив на щось таке, де клинописом було вибито: «НЕТ В ЖИЗНИ ЩАСТЬЯ».

Вчений почав далі зчищати пісок, щоб прочитати інші написи, як поруч із піску висунулася патлата голова первісної людини й сказала:

— Папаня! Почухай ніже...

Найцінніше у Дніпрі — це вода. Вода в Дніпрі цілюща.

Колись князь Володимир заганяв у неї киян буком. А тепер буком їх із тієї води не виженеш. Тим більше, коли вони мають два вихідні.

Так кожного тижня. Так щомісяця. І хвала, що так!

Золото у кожного в душі

(Етюд осінній)

Київська осінь. Золота осінь. Восени в Києві все золоте. Золотом виблискують куполи старовинних київських соборів.

У золото вбираються парки і сквери.

Гості, що восени відвідують Київ, спішать до старовинних київських Золотих Воріт.

Тут за рогом — ювелірний магазин.

У тютюнових магазинах з'являється в продажу тютюн «Золоте руно». Продавці магазину стають золоті. Не кажуть злісно: «Де вас у біса стільки набралося?» А чемно простягають покупку: «Будь ласка! Паліть на здоров'ячко!» І загортають тютюн у газету, де надруковано золоті слова: «Один грам нікотину вбиває коня».

У магазинах збільшується кількість вина «Золоте поле». На тротуарах вулиць збільшується кількість «золотих» слівець.

Восени Київська кондитерська фабрика ще більше випускає цукерок «Золотий ключик», які прекрасно витягують золоті зуби.

І люди восени в Києві ніби золоті. Сповнені енергії, якої набрали за літній відпочинок, сповнені щастя, що дари багатої осені — це й частка їхньої праці.

Словом, як сказав поет: «Золото не тільки у кишені, золото — у кожного в душі...»

Правда, є в Києві люди, які дбали винятково про свої кишені. Частина цих людей сидить і підраховує, скільки у їхніх кишенях було золота. Частина — ходять і підраховують, скільки їм доведеться сидіти.

Та облишмо це кляте золото. Найкраще золото в осінньому Києві — то золото київських каштанів.

Як бачимо, з каштанами пов'язане все життя киянина. Весною вони йому світять, восени...

Восени каштани стріляють у землю своїми плодами. Вчені доводять, що каштан з такою силою вистрілює свій плід, що може навіть пробити асфальт.

Нещодавно в Києві був цікавий випадок. Один науковець, який, як і більшість науковців, ходить із непокритою головою, йшов попід каштаном. Каштан вистрелив прямо в голову науковця. Та плід одскочив із такою силою, що пробив стіну найближчого будинку.

— Ну й голова! — сказав чоловік, що бачив цей випадок.

— Працюйте головою, то і в вас така буде,— гордо відповів науковець.

Словом, наука в ліс не йде.

А ми підемо. Не в ліс. Готуватись до зими.

Ой ти, зима...

(Етюд зимовий)

Отже — зима. Київська зима. Якщо сибірська зима славиться своїми морозами, кавказька — вітрами, прибалтійська — сніжно-дощовими вінегретами, то київська зима славиться колядками.

Колядка — це своєрідний гімн. На честь когось або на честь чогось. Колись колядували лише з нагоди Нового року. Тепер колядують з нагоди всього нового.

Прийшов новий директор в установу. І секретарка йому колядує:

— Нова радість стала,
Яка не бувала —
Сорок п'ять вас пережила,
Аж сивою стала.

Настали нові моди. Були міні. Почалися максі. І чоловік жінці:

— Нащо мені чорні брови,
Вимазані в ваксі,
У кишені в мене — міні,
А в печінці — максі.

Нова дружина з'явилась у дядька Ягора, який приїхав у Київ з-під Рязані. І він на радощах співає:

— А старик свою старушку
Поменял на молодушку,
Это не лихачество,
А боротьба за качество.

Сусід дядька Ягора теж уже підтоптаний ловелас. Як тільки зобачив цікавеньку спідничку, то взимку затягнув літньої:

— Ми підем, де трави похилі,
Де запах зелених дібров...
І зубом на дубі я вигризу милій:
«Васюля плюс Шура — любов».

Щоправда, після того, як він сходив до «зелених дібров», то заспівав іншої. Але про це не будемо. Бо все ж таки найбільше в Києві колядують на Новий рік. Новий рік — це нові надії, нові сподівання, нове щастя, нова радість.

ГАЛЕРЕЯ «ЧУДОТВОРЦІВ»

Ой гук, мати, гук,
Де козаки йдуть...
Народна пісня

Чародій

Від кого він успадкував мистецтво чародійства, не знати. Одні твердять, що від батька. Інші запевняють, що від матері. Треті говорять, ніби в ті часи, коли нині відомий усьому світові і шанований всім чесним людом Павло Павлович Вірський був ще маленьким Павлусем, то бабуся йому нашептала, і хлопчика нібито відразу ж потягнуло до танцю.

Так воно було чи не так, не будемо доскіпуватись. Хай над цим ламають собі голови біографи. Наше ж діло подати творчий силует не маленького Павлуся, а народного артиста СРСР, лауреата Державної премії Павла Павловича Вірського. А силуети видатних митців, як відомо, малювати дуже важко. Бо більше розкрити секрети їхньої творчості, ніж вони розкрили себе своїм мистецтвом, не вдалося ще ніколи нікому.

Тому я просто постараюся подати лише кілька штрихів до творчого силуету, ті кілька штрихів, які ще раз підтверджують, що Павло Павлович Вірський—таки чародій і характерник.

Навприсядки по світу

(Штрих перший)

Гукала вся Європа. Кричала заголовками газет: «74 українці в нашому місті», «Українські козаки в Колізеї», «Видатний успіх українських артистів», «Казкові українські козаки в павільйоні спорту...»

«Казкові»... А вони звичайнісінькі, земні йшли по світу навприсядки. Вів їх славний отаман Павло Павлович Вірський. І де вони з'являлися, спалахували овації. Де вони проходили, ще довго залишались теплі усмішки і вираз подиву на обличчях.

Одні відзначали, що «...слава цього українського ансамблю летіла попереду нього». Інші захоплювались: «...Яке чудо все у цьому спектаклі. Починаючи від традиційного показу танців усіх областей України, до «гопака», найзнаменитішого українського танцю, справжнього чуда, довершеності кольорів, віртуозності... Яке чудо і... який урок!» Треті з'ясовували причини такого успіху: «Дивовижна краса спектаклю українських козаків перш за все полягає в поєднанні сили і граційності, простоти і витонченості, життєрадісності і мрійливості. Все це виражено в самому характері народу...» Четверті констатували: «Серед численних артистів із України нема жодного з гривою, цілком очевидний доказ того, що мужність чоловіків уважає, що нема нічого спільного між достатком волосся і справжнім мистецтвом». П'яті запевняли, що «...все до снаги для ансамблю, підпорядкованого єдиній думці: творити красу». А шості називали Павла Павловича Вірського «чарівником танцю і хореографії».

Таки щось має...

(Штрих другий або ж розповідь одного глядача)

Від забобонів я далекий. Двадцять років лектором-атеїстом працював. Знаю, що на світі чудес нема. А тут — чудо! На сцені.

Танцем мене не здивуєш. Але такого ще не бачив.

Сиджу у залі. На сцені — повзунець. І танцюристи всі як один. І ногою туди, і рукою сюди. А потім як пішли, як пішли!

Один млинка крутить. Сусід збоку захоплено вигукує:

— Ой молодець! Ой молодець Вірський!

— Де,— питаю його,— Вірський?

Лупить у долоні і мовчки киває головою на сцену.

Другий танцюрист завертівся дзигою. Та так, що зовсім його не видно. Тільки щось миготить.

Сусід знову:

— Ой молодець! Ой молодець Вірський!

— Де,— питаю знову,— Вірський?

Ще раз киває головою в бік сцени...

Пішов третій, четвертий, п'ятий, десятий танцюрист в індивідуальне, так би мовити, танцювання, а сусід мій кожному каже:

— Ой молодець! Ой молодець Вірський!

— Слухайте,— серйозно кажу сусідові.— Ви кому очі замилюєте? Де це бачено, щоб один чоловік в кільканадцятьох особах танцював?

— Не в кільканадцятьох, а в стонадцятьох,— поправив сусід.— А бачено це в Державному заслуженому ансамблі танцю України, яким керує Павло Павлович Вірський. Вірський — у кожному танцюристові свого ансамблю...

Не встиг закінчити, як зал дружньо вигукнув:

— Слава Вірському!

А я собі думаю: треба таки справді мати велику чародійну силу, щоб отак переконати кількатисячну масу...

А як він знав!..

(Штрих третій або ж розмова з другим глядачем)

Ми вийшли з концерту. Він мовчав.

— Чого мовчите?— питаю.

— Думаю.

— Про щось чи про когось?

— І про щось, і про когось. Думаю про концерт, про танцюристів і про Вірського.

— Сподобалося?

— Не те слово... Та й не про те думаю. Оце зараз перебираю в пам'яті кожного танцюриста й танцюристку... Якби отак зустрів на вулиці, ніколи б не подумав. Здається, такі собі звичайні, земні. А ось на сцені щось незамне...

— Високо над землею танцюють?

— Ви не жартуйте... Ви коли-небудь задумувалися над тим, чому Вірський не взяв у свій ансамбль вас чи мене?

— Знаєте, ніколи не задумувався.

— Отож-то. А ви задумайтесь.

— Бо він знає, що ні ви, ні я такого на сцені не втнемо.

— Отож-то. Але як він знає? Знає, видно, тому, що людина він не проста. Що таки він щось знає. І оті, котрі на сцені танцюють, і оті, що в оркестрі грають, і отой, що диригує,— теж знають. Саме тому Вірський їх і знайшов. Невже, ви думаєте, звичайна людина могла б отак майже в повітрі танцювати або так вигинатися, так викручуватися? Характерники вони. От що...

Як рукою зняло

(Штрих четвертий або ж розмова з симпатичною дівчиною)

Що буває на душі у студента, який не склав сесії, знає тільки студент, який не склав сесії. Що буває на душі у хлопця, якому наймиліша дівчина піднесла гарбуза, знає лише хлопець, якому піднесли гарбуза.

Що було на душі у цієї дівчини, я не знаю. Але вона просила:

— Не розмовляйте, будь ласка, зі мною, бо мені дуже важко. Дуже важко на душі...

Це було перед концертом.

А після концерту я побачив її сяюче лице і знову підійшов до неї:

— Ну як?

— Ой, не питайте! Весь час сиділа, мов заворожена. Здавалося, що потрапила у якесь царство краси, у якийсь чарівний світ. Досі не віриться, що це було насправді. Наче вві сні. Мабуть, таки правду кажуть, що Павло Павлович Вірський — характерник.

— А отой тягар ваш на душі зостався?

— Як рукою зняло...

Тут щось не те

[Штрих п'ятий або думки знайомого сталевара]

На одному концерті Державного заслуженого ансамблю танцю України поруч зі мною сидів мій знайомий сталевар. Він захоплено аплодував, щиро кричав «браво», «біс». А в перерві жартома сказав:

— От кому життя — малина. Нічого не роблять, тільки все життя танцюють!..

А через якийсь час цей сталевар мав змогу побувати на репетиції ансамблю. Сидів на стільці у куточку танцювальної зали, дивився, як актори вже вкотре повторюють один і той самий танок, як піт градом котиться по їхніх обличчях, як у кутках зали вони викручують мокрий одяг, і важке зітхання вирвалося з його сталеварських грудей:

— І це отак щодня? Ні, це не життя, а каторга! Звичайна людина цього не витримає. Тут щось не те. Тут якась сила неземна... Якби на мене, то звелів би їхню працю прирівняти до сталеварської.— Потім осміхнувся.— І за шкідливість видавати молоко. А може, й сметану...

А чи правда?

(Штрих шостий або ж коротеньке інтерв'ю)

Кажуть, що після одного концерту в одній європейській країні до одного танцюриста підійшов глядач. Він довго роздивлявся чоботи танцюриста, а тоді не витримав, спитав:

— Скажіть, як вам удається танцювати так, що ви не чуєте під ногами землі?

— Та якраз і вдається тому, що чуємо під ногами землю... Свою, рідну, радянську...— відповів, усміхаючись, танцюрист.

— А чи правда,— знову спитав глядач,— що ваш керівник, маестро Вірський — чародій і характерник?

— Правда. Він прекрасно знає і розуміє душу та характер свого народу. І сам має справжній козацький характер...

Звідкіля беруться чари?

(Штрих сьомий або екскурс в історію)

Чародіями-характерниками український народ славився здавен. Був на Русі Київській чар-князь Святослав. Ішов на будь-якого ворога з відкритим забороло́м. Ще й попереджав: «Іду на ви!» Мовляв, приготуйтеся відповідно. Бо, як лицар, я люблю битися з лицарями. Не боявся чар-князь ні стріли отруйної, ні меча двосічного.

Був на Січі Запорозькій отаман кошовий Сірко. Не брала Сірка ні ворожа шабля, ні куля. І так бився Сірко в бою, що під ворогами земля горіла.

Був Кармалюк славен на Поділлі, і був Довбуш Олекса у Карпатах. Панам і підпанкам хроном у носі від них крутило. Та руки панські і підпанські до чар-лицарів не доходили.

То хіба ж дивина, що на такій землі народився характерник Павло Павлович Вірський? Хіба дивина, що ансамбль, керований Павлом Павловичем, зажив світової слави, а сам керівник — слави «чарівника танцю і хореографії»?..

Дивовижна квітка

(Штрих восьмий або ж міркування після концерту)

Жива квітка. Неперевершеного витвору. Казкової краси. Дивишся на цю квітку, і тобі, навіть якщо ти найчерствіша людина, серце тенькне, немов зачеплена струна. І в тому серці проростуть квіти. А в душі сяє сонце.

І тоді, навіть якщо ти давно втратив людську подобу, на мить станеш людиною. І зрозумієш, що, крім твого персонального «я», крім твоєї персональної біографії і ще багатьох інших персональних трісок із неї, є велична біографія народу, який тебе виростив, є велична біографія землі, яка тебе породила. Й тоді спитаєш себе:

— А що доброго і світлого зробив я для людей?..

Державний заслужений ансамбль танцю України — чудодійна квітка українського національного мистецтва. Треба мати велику енергію і велику любов до рідного краю, щоб пронести цю квітку по світу, прославити невмирущу культуру свого народу.

Наука в ліс не йде

(Штрих дев'ятий, що говорить сам за себе)

Пройшли українські артисти по світу навприсядки. Після їхнього тріумфального маршу в Європі увійшли в моду чарівні червоні чобітки. Та суть не в чобітках.

Після віртуозних виступів ансамблю молодь світу забула твіст і шейк, гоу-гоу і лєтку-єнку, а взялася за козачок. І танцює його під будь-які мелодії: то під «Реве та стогне Дніпр широкий», то під «Гоп, мої гречаники», то під російську «Катюшу», то під польський «Краков'як».

Танцює, бо у відкриті серця молоді впали зерна прекрасного і проросли в тих серцях гарними самобутніми квітами.

Росла тополенька. Плавав лебедонько. На душі було сонячно. На серці солодко.

Линула пісня. Ніжна. Трепетна.

Полонила. П'янила. Брала на свої крила. Несла у казку.

Співала Діана Петриненко.

Казали древні греки, що у давнину біля берегів Італії водилися сирени. Такі собі птахи-жінки, чи жінки-птахи. З хвоста — птаха, а з голови — жінка. І ті жінки-птахи так зачудовано співали, що своєю піснею звабльовали найстійкіших морських «вовків». І ставали ті грізні «вовки» овечками смирними. Пливли за сиренами, зачаровані їхньою піснею. Пливли, поки запливали на той світ.

Приємна була подорож. Із піснею.

Нікому не було порятунку від жінок-птахів. Ніхто не зумів зистояти перед їхніми таємничо-божественними голосами.

Та знайшовся один парубок, який вистояв. Одіссей. Наказав команді прив'язати його до щогли, а самим позатикати вуха воском. Щоб нічого вони не чули і не піддалися спокусі. А він хоч і чув, мотуззя порвати не зміг...

Але не було на Одіссея справжнього божества. Не було на нього справжнього божественного голосу. Які б там ті жінки-птахи були співучі, які б чарівні були їхні голоси, та далеко їм усім було до голосу Діани Петриненко.

Піддався б Одіссей чарам її голосу. І завела б його та пісня не туди, де чорти бугі-вугі висвистують. Завела б його та пісня під зоряне небо Радянської України. На розлогі степи. У темні ліси. На тихі плеса. І сказав би Одіссей:

— Оце, хлопці, голос! І звідкіля в цього голосу ті чари дивні?

А хлопці відповіли б:

— Від отієї тополеньки. Від отієї лебідки. Від калини червоної. Від матері молодої, щасливої. Від гомону поліського лісового. Від шепоту полтавського степового. Від теплого подиху землі рідної...

Зелена чаша Зеленого театру гула могутнім вуликом. Біля входів до неї зібралися натовпи людей. Огорожу обступили, як при облозі. Це були ті нещасливці, які не дістали квитків, але ті щасливці, яким удалося «забронювати» місця біля огорожі. Підмощували хто що міг, щоб здертись вище і хоч одним оком побачити, що діється на сцені. Найбільше об'єднувалось у пари: перший трохи стоїть на плечах другого, другий — трохи на плечах першого.

Нашій групі пощастило. Ми ще вдень захопили розлогий клен, що ріс поблизу, й тепер на кожній гілці було стільки студентської братії, мов горобців.

Як тільки-но до клена наближався черговий міліціонер, ми обсипались, як перестиглі груші. А коли відходив, то всі злітали догори, як пташки.

Та ось чашу Зеленого театру, а разом з тим і весь львівський парк культури і відпочинку імені Богдана Хмельницького сколихнула пісня.

Пролунали перші оплески.

На нашому клені й на кронах прилеглих до огорожі інших дерев зринуло могутнє «браво!». Аплодувати ми не могли. Бо хоч однією рукою мусили триматися за гілляку!

Нам здалось, що хористи нас побачили. І, мило усміхаючись, кивають головами на знак подяки. А може, це так і було. Бо навіть дехто з публіки повертав голови в наш бік.

Пролунала остання пісня програми: «І в вас, і в нас хай буде гаразд!» І тут крони дерев дружно заскандували:

— Дідуся Верьовку на сцену! Дідуся Верьовку на сцену!

Григорій Гурович став перед хором. Підніс руки і стиснув їх у дружньому привітанні.

Тепер ми добре бачили, що він махає нам. І ми ще дужче закричали:

— Слава дідусеві Верьовці!

Коли закінчився концерт і церемонія вшанування Українського народного хору, ми, троє студентів-сміливців, вирішили:

— Давайте підемо до Григорія Гуровича.

Поміж натовпу, що ринув із Зеленого театру, пробились на сцену.

Хористи вже зібралися і чекали, поки вийдуть глядачі. Григорій Гурович стояв і розмовляв з якимсь статечним чоловіком.

— Ну, підходь!— штовхнув мене в спину товариш.

Я повторював у пам'яті слова, які за домовленістю з товаришами, мав сказати Григорію Гуровичу: «Шановний Григорію Гуровичу! Студенти дякують вам за чудові пісні. Дай вам боже доброго здоров'я і сто років життя!»

Щоправда, при обговоренні цього привітання один із товаришів засумнівався, чи варто говорити «дай вам боже». Мовляв, не в дусі часу. Але, стоячи недалечко від такої видатної людини і готуючись підійти ще ближче, я забув про час, як і про те, що мав казати. Я ступив кілька кроків, розтулив рот, і язик застряв у горлі. Єдине, що видушив із себе, це:

— Скажіть, ц-це ви?..

— Я,— тепло всміхнувся Григорій Гурович.

Я простягнув руку з гілочкою клена. Рука так тремтіла, що листочки шелестіли.

— Ц-це від нас...— ледве мовив я і мало не впав, почувши свій голос.

— Від отої зеленої галерки?— кивнув сивою головою на крони кленів.— Спасибі! Велике спасибі, хлопці!..

Було то свято. Виступав хор імені Григорія Верьовки. Хористи співали. Ніна Матвієнко вела соло, публіка скандувала:

— Біс! Браво! Браво! Біс!

Тоді диви! Зірвався один і цугом на сцену. За ним — другий, третій, десятий. І все з квітами. І все парубки. І все чорнобриві.

А вона стоїть уся в тих квітах. І сама — як чічка чарівна. Тільки голівоньку сором'язливо нахиляє. І малиновими вустами ворушить.

Товариш мій Маркіян стусає мене ліктем:

— Йой! Господи! Тридцять сім літ не женився. Усе вагався. А з нею — хоч сьогодні...

Вона ж набрала повні груди повітря і таким чарівливим неповторним голосом:

Висока лісочка,
Мала я дівочка,
Не можу дістати
Горішок з вершочка.

Маркіян мій аж пальці ламає і шепоче схвильовано:

— Та я для тебе не те що горішок дістану. Я для тебе місяць з неба зніму і зорі всі повиловлюю.

А вона виводить, як соловейко:

Хто його дістане,
Той мене дістане,
Хто його розкусить,
Мене взяти мусить.

— Боженьку! Та я зараз!— сіпнувся з місця Маркіян. Ніби той горішок ріс отут на сцені.

— Зупинись!— шепчу йому.— Он скільки парубків на той заклик підвелось. Чи пройдеш ти за конкурсом зі своєю лисиною?

Сам чомусь плюнув на долоню і погладив своє неслухняне волосся.

А зі сцени дзвенить чар-голос:

Мала я, мала,
Так всі називають,
Та за сім великих
Мене не міняють.

— Навіщо ж тебе міняти, — шепоче, ніби молиться, Маркіян,— коли ти так чарівно співаєш?..

Зал знову вибухнув оплесками.

— Біс! Браво! Браво! Біс!

Я ж б'ю долонею об долоню, як праником об праник, і думаю: «Еге, дівчино. Не така ти вже мала. Полонила своїм голосом усіх та ще й бідкається, що мала. Знаємо таких...»

БЕРЕ ЗА ДУШУ

В одному райцентрі якось я натрапив несподівано на таке оголошення:

«Сьогодні в клубі плодоконсервного комбінату привселюдно буде обговорюватись персональна справа А. П. Вітряка.

Запрошуємо всіх бажаючих».

Хто такий А. П. Вітряк, я не знав. Його персональна справа мене цікавила не дуже. Просто здивувало те, що «привселюдно» і «запрошуються всі бажаючі». Тому й став одним із бажаючих.

У залі клубу — повнісінько людей.

Питаю одного юнака:

— Хто такий цей Вітряк?

— Лобуряка... Он, бачите, сидить у першому ряду.

В першому ряду сиділо щось худе, патлате, чи то в майці, чи то у футболці, через яку проглядали ребра.

З-за столу підвівся чоловік, попросив тиші.

— Товариші! До нас надійшов лист від односельців матері Арнольда Петровича Вітряка. Вони пишуть, що Вітряк забув свою стареньку матір, кинув її напризволяще, нічим не допомагає, ніколи не навідується...

Хтось обурився:

— Бездушний!..

Хтось докинув:

— Бевзь непострижений!..

Ще хтось додав:

— Гнати його з комбінату і гнати з райцентру!..

Тут слова попросив старенький сивоголовий чоловік:

— Стривайте-но, шановні! Вигнати встигнемо. Кажете, він

бевзь. Може, й бевзь. А от, що бездушний — неправда. Має він душу. Тільки черству, зашкарублу...

— То що з тієї душі!— обірвала молодиця. — Коли її ніщо не бере?

— І це неправда,— спокійно вів далі сивоголовий чоловік.— Мій теж був отаким бевзем. Теж забув дім і нас із матір'ю. Тинявся десь і не подавав вісточки. А то раз приїжджає додому. Подарунки привіз. Мармиза така покірна, як у тої Магдалини, що каялася. Ми зі старою очам своїм не віримо. Що за чудасія сталася? Думаємо, пересипаємо в голові то те, то се. Може, хтось присоромив десь. Може, по службі щось не ладиться, то й рідне гніздо згадав. А то увечері він ставить на столі самограя, що привіз із собою, й крутить платівку:

Чорнобривці посіяла мати
У моїм світанковім краю...

Крутить раз, другий, третій.

— Чого це, сину,— питаю,— так тобі до вподоби ця пісня припала?

— Це,— каже,— тату, пісня не звичайна. Ця пісня мені очі відкрила. Оце був я на одному концерті. Виступав Андрій Іщенко. Співав цю пісню. І так мене тая пісня за душу взяла! Я й пригадав, що в мене ще й ви є.

Отож я раджу: запросити до нас у район артиста Андрія Іщенка. Бо, крім Вітряка, що ото сидить, у нас іще таких чимало знайдеться. А піснею цією Андрій Іщенко справді бере за душу...

ЦАРИЦЯ КВІТІВ

Усе почалося з троянди. Як і годиться, з червоної.

Вона заспівала «Червону троянду» і вже далі без квітів не могла.

Квіти їй несли переважно композитори.

Першим, як уже було сказано, встиг Анатолій Горчинський зі своєю «Червоною трояндою». А тоді як пішли, як пішли!

Володимир Верменич приніс їй «Ромашку». Потім ночей не досипав, сидів у лісі й таки знайшов «Квіт папороті». Теж приніс його Валентині Купріній.

Борис Буєвський, як справжній лицар, виліз на небо й дістав для співачки «Зоряні лілеї». А Леонід Вербицький скромно подарував Валентині «Жоржини». Тоді композитор Жербін вирішив принести «Конвалії», а Ткаченко довго віз, але все ж таки доставив «Севастопольские розы».

Анатолієві Горчинському видалося, що однієї «Червоної троянди» замало, і він подарував ще й «Троянди на перроні».

Молодий композитор Владислав Толмачов подумав: а хіба я не годен знайти гарні квіти? Тим більше, коли живу так близько від Карпат! Разом із поетом Борисом Демковим подались вони в гори. Довго вони там ходили, а потім приїхали до Валентини Купріної і кажуть:

— Нате вам «Квіти ромена».

Співачка квіти прийняла, подякувала красненько. А Толмачов подумав і каже:

— Раз так, то нате вам ще й «Едельвейси кохання».

Отак Валентина Купріна і стала царицею квітів, чи не найбільшим любителем квітів серед усіх співаків.

Між людьми вже ширяться різні чутки. Слава квітникарки лине ген-ген.

Любителі квітів пишуть листи Валентині Купріній: «Вишліть, будь ласка, насіння «Зоряної лілеї».

Якийсь юнак прислав авіаліста: «Благаю вас! Накладною оплатою за мій рахунок надішліть насіння «Едельвейсів кохання». Бо не витримаю».

Якийсь уже, мабуть, підтоптаний нещасливець просить: «Мені в житті не везе. Сім разів женився і сім разів розходився. Дітей маю багато, а грошей не маю зовсім. Кажуть, у кого є квіт папороті, той матиме, що захоче. Якщо не зможете надіслати весь квіт папороті, то надішліть хоч одну пелюстку».

А один працівник фінвідділу авторитетно запевнив мене:

— Мабуть, Купріна крадькома продаватиме ці квіти людям. Бо навіщо одній людині стільки квітів? Тим більше, що вони можуть зів'янути...

А я відповів підозріливому фінансистові:

— Неправда ваша. Валентина Купріна дарує ці квіти людям безплатно. І не тихцем, а на повен голос. І не в'януть ті квіти, а ще більше свіжішають, розквітають ще дужче. А люди в подяку за ці квіти душі дарують їй справжні квіти. Сам бачив.

ШЕДЕВР

Мій знайомий, який у 1969 році відвідав Ніццу, розповів отаку історію.

— Якось надвечір я ще з одним товаришем зі Львова прогулювалися по набережній. Погода стояла чудова. Настрій теж. Ми жваво розмовляли, сміялися.

Та враз товариш торкнув мене ліктем:

— Бачиш, оці четверо молодят ніби до нас прив'язані.

Я крадькома поглянув назад. Справді, на віддалі кількох кроків за нами йшли два дебелі хлопці і дві дівчини. Здавалось, наче вони уважно прислухаються до кожного нашого слова.

— Грець із ними! — кажу.— Вони з нашої розмови зрозуміють те, що ми з їхньої.

Через кілька десятків кроків до цих чотирьох пристало ще четверо.

Я оглянувся. Один із них осміхнувся мені й вигукнув:

— Бонжур!

Якась мить — і переслідувачі обступили нас. Вони зацікавлено оглядали нас, радісно жестикулювали. Та з їхньої розмови я зрозумів тільки одне: вони кілька разів повторили слово «Галичина».

— Як вони знають, що ми з Галичини? — здивовано глянув я на свого товариша.

— О! Галичина — радісно загомоніли хлопці й дівчата.— Мсьє Тшупертшук. Шарман! Шедевр!

Підхопили мене на руки й почали підкидати.

Я кричу, б'ю себе в груди:

— Товариші мосьє! Громадяни французи! Правильно, я з Галичини, зі Львова. Але я не Тшупертшук. Я — Кочнарчук.

Вони ще більше зраділи.

Коли опустили на землю, я витягнув хустинку. Ще не доніс до спітнілого лоба, як чиясь рука перехопила її. Два юнаки підняли мою праву ногу, зняли сандалет, зняли шкарпетку, шкарпетку заховали, а сандалет знову настромили мені на ногу. Те саме повторилося з лівою ногою. І все це творилося під вигуки: «Мсьє Тшупертшук! Галичина! Шарман! Шедевр!»

Потім вони веселим натовпом кудись подалися, весь час оглядаючись і махаючи на прощання руками. А ми з товаришем стоїмо як укопані: я напівбосий, він напівживий з переляку.

— Я,— каже,— думав,— що вони тебе розірвуть. Нічого собі метод. Підкидають догори, ніби вітають, а в цей час тихенько роззувають...

В готелі ми все з'ясували. У Ніцці на міжнародному фольклорному фестивалі представники двадцяти восьми країн світу змагалися за Велику золоту медаль. І саме цього дня медаль ту завоював заслужений вокально-хореографічний ансамбль «Галичина» зі Львова. Юнаки й дівчата, що йшли за нами, почули, що ми з товаришем розмовляємо українською мовою, і я здався їм чомусь славнозвісним художнім керівником «Галичини» Ярославом Чуперчуком. І вони по-своєму тепло привітали, а на пам'ять собі залишили скромні сувеніри.

САМОРОДОК

Знався я в студентські роки з дівчиною. З геологинного. Або, як ми говорили, з геологинею.

Сиділи ми раз увечері на лавочці біля гуртожитку. Задерли носи до місяця. І вона замріяно каже:

— Хотіла б я знайти самородок. Отакий, як Місяць...

— Хіба тобі мало такого самородка, як я?— питаю лагідно.

— Ти,— осміхається вона,— виродок, а не самородок. Я хотіла б знайти справжній самородок. Такий дорогоцінний камінь. Щоб переливався усіма барвами. Щоб кожний його кристалик був по-своєму красивий і неповторний.

Я глибоко усвідомив свою невелику дорогоцінність. Тому й вирішив, що інтимні зустрічі варто розінтимлювати.

Наступного вечора сказав своїй геологині:

— На місяць дивитись годі. Підемо на концерт. У нашому студентському клубі виступає фольклорно-етнографічний ансамбль Київського університету ім. Т. Г. Шевченка «Веснянка»...

Вийшла на авансцену дівчина така кругленька, як чічка, і задзвеніла:

— Виступає фольклорно-етнографічний ансамбль «Веснянка». Художній керівник ансамблю Володимир Нероденко...

І тут зал вибухнув бурею.

Скубнув я за вухо хлопця, що сидів попереду:

— Слухай, Нероденко — це заслужений чи народний?

А він мені:

— Бери вище. Істинно народний. Самородок. Артист-геолог.

Моя геологиня аж сіпнулася:

— Невже справді геолог?

— Справді,— підтвердив я навмання.— Але вже одружений.

А сусід вів далі:

— Отак кристали талантів з-поміж студентів вишукує, як геолог дорогоцінне каміння. А потім із тих кристаликів — диви, які чарівні букети творить...

На сцені вигравав кольорами веселки справжній букет високого артистичного мистецтва. Не вірилося, що виступає самодіяльний колектив. Здавалося, заслужений професіональний ансамбль. Стільки у танцях «Веснянки» було ніжної плавності й молодецького пориву. Стільки в піснях «Веснянки» було задушевного трепету й милої сонячної посмішки.

— То хто ж він насправді, цей Нероденко? — не витримав я.— Артист, геолог чи збирач народної творчості?

— Сам не втямлю. Мабуть, і те, і се, і третє. Кандидат геологічних наук, значить геолог. Та ще неабиякий. Щоб створити отакий ансамбль, треба бути не лише неабияким артистом, а ще й неабияким керівником, ентузіастом, неабиякою людиною. Ну, а щоб віднайти оті таланти-пуп'янки, виплекати їх, щоб вони розквітли своєю повноцінною красою, щоб шукати і відтворювати зерна народної творчості — треба неабиякою любов'ю любити свій народ і його культуру...

— Чуєш?— мовила моя геологиня.— Це тому, що він геолог.

Повертався наступного дня ансамбль «Веснянка» до Києва. Поїхав із ним його керівник і душа ансамблю Володимир Нероденко. Та, як справжній геолог, залишив після себе у Львівському університеті імені Івана Франка цілюще джерело — фольклорно-етнографічний ансамбль «Черемош».

...Співала в тому ансамблі й моя геологиня.

ЧЕРЕМОШЕ, «ЧЕРЕМОШЕ»...

Черемош — карпатська ріка. «Черемош» — студентський вокально-хореографічний ансамбль Львівського університету.

Є між обома Черемошами щось спільне і щось відмінне.

Черемош-ріка несе з гір цілющу життєдайну воду.

«Черемош»-ансамбль несе цілюще народне мистецтво.

Про Черемош-ріку співають пісні.

А «Черемош»-ансамбль сам пісні співає.

Черемош-ріка древній, як Карпатські гори.

А «Черемош»-ансамбль юний, як його учасники студенти. Юний, але вже зажив і хвали, і шани, і визнання...

АН-10, отака собі чималенька повітряна пташка, ніс пасажирів до Ленінграда. Табло вже давно показало, що земля-матінка за вісім кілометрів під ногами. Дозволило запалити цигарки. І дехто поринув у димок, а дехто — у легку дрімоту.

Раптом у салоні зойкнула скрипка, і хтось упевнено їй підтягнув:

Я до тої дівчиноньки
Не піду ніколи,
Бо до неї хлопці ходять,
Як діти до школи...

Пасажири нагородили виконавців оплесками. І з тих оплесків знову вродилася пісня. Тепер уже співало півсалону. Хтось навіть між рядами крісел виконав кілька танцювальних па.

Стюардеса не знала, що їй чинити. У правилах перевезення пасажирів не сказано, можна на борту літака давати концерти чи не можна.

Тоді прийшов командир корабля. Послухав, похитав задоволено головою. І сказав:

— Можна. Такі концерти можна давати. Тільки танцюйте не всі разом, а по черзі. Бо дірку в літаку проламаєте. Незручно буде збирати учасників ансамблю по всій Білорусії...

Ленінградський глядач знає ціну мистецтву і ціну своїм долоням.

І ось сцена Палацу культури імені Кірова. І ось на сцені «Черемош». А в залі тисячоголосе:

— Молодцы! Молодцы! Молодцы! Браво! Браво! Браво!

А у фойє палацу плакати:

«Львовяне! Приезжайте в любое время года и в любую погоду!» «Львовяне! Семафор в наш город для вас всегда открыт!»

Для «Черемошу» семафор всюди «открыт». Бо всюди люблять народну пісню, люблять темпераментні гуцульські танці, дотепну коломийку.

А для того, щоб перед «Черемошем» семафори завжди були відкриті, немало сили та енергії докладено. І засновниками цього ансамблю Юрком Брилинським, Зіновієм Буликом. І його керівниками — Богданом Михайловичем Антковим, його сином Богданом, Тарасом Ремешилом, Марією Ткачик, Володимиром Когутом, Олегом Голдричем. І ветеранами ансамблю — Романом Слабим, Олегом Шабліем, Василем Дерешем, Євгеном Дунським, Богданом Марцинківським, Степаном Будзом, Танею Бойко, Ромою Дорош, Любою Олег. І ще багатьма, багатьма, багатьма. А точніше, не «багатьма», а «всіма». Всіма тими, хто керував і керує, хто танцював і танцює, хто співав і співа, хто сприяв і сприяє.

Отому «Черемош» так зустрічають. Тому перед ним не лише семафори до своїх міст відкривають. А й щиро відкривають свої серця.

ЧОМ, ЧОМ, ЧОМ!

Сиджу. Слухаю. Милуюся. Вже який раз слухаю і вже який раз милуюся. І душа завмерла. І все завмерло. Тільки серце гупає. Не аплодую. Не кричу «біс». Не скандую «браво».

Коли співає Народний артист СРСР Дмитро Гнатюк — мене нема. Нема моїх рук. Нема мого язика. Є тільки моє серце. І воно під гіпнозом його голосу.

Чом, чом, чом?
Земле моя,
Так люба ти мені,
Так люба ти мені?
Чом, чом, чом?
Земле моя,
Чарує так мене
Краса твоя?

Сиджу. Слухаю. Думаю. Чом, чом, чом так любий мені голос Дмитра Гнатюка? Може, тому, що ким би він не був — Демоном чи Фігаро, Жермоном чи Ескамільо, Ренато чи Ріголетто, Альфіо чи Петруччо, Онєгіним чи Єлецьким, навіть генералом Раєвським, графом Тельрамунда або й самим князем Ігорем, він зостається Дмитром Гнатюком. Отим Дмитром Гнатюком, що маленьким хлоп'ям увібрав у своєму рідному Старосіллі рідну пісню і несе її, як вічний вогонь.

Чим, чим, чим
Манить мене
Пташні твоєї спів,
Пахучий цвіт лісів?
Чим, чим, чим
Манить мене
Вода-річок твоїх,
Що тут пливе?

Питаю себе: чим, чим, чим манить мене спів Дмитра Гнатюка? Може, тим, що він нагадує мені «пташні моєї спів», «пахучий цвіт лісів»? Може, тим, що чистий такий і глибокий, як вода річок моїх? А може, ще й тим, що він, як вітер рідного краю, то ніжно торкається струни душі моєї, то бурею вривається у моє серце?

Тим, тим, тим,
Дитино, знай,
Що тут уперше світ
Уздріла з ранніх літ.
Тим, тим, тим,
Дитино, знай,
Що води ті, ліси,
Твій рідний край.

І відповідаю собі: Тим, тим, тим, що як «уперше світ уздрів я з ранніх літ», то почув: «Ніч яка місячна, зоряна, ясная...» З того часу місячна, ясная, зоряна ніч вписалася назавжди у мою пам'ять.

Тут, тут, тут
Діди твої
Пролили кров свою
За правду зоряну.
Тут, тут, тут
Усі твої
Найближчі серденьку
І дорогі.

Тут, тут, тут я зрозумів. Що саме тому голос Дмитра Гнатюка найближчий серденьку моєму і дорогий. Бо то так, тлумачив я собі, що води ті, ліси — твій рідний край. А спів Дмитра Гнатюка — то спів твого рідного краю.

І далі за Хорол. На всю Україну полинула пісня полтавської заслуженої самодіяльної капели бандуристок.

Співає капела багато пісень. Співає мило й чарівно. Милі та чарівні й самі учасниці капели. Дивишся на них — і не надивишся. Так радісно, так тепло на серці.

А ось мій товариш Василь принципово не хоче слухати полтавських бандуристок.

— Не піду,— каже,— й годі!

Сказати, що Василь не любить пісню — ні. Сказати, що боїться дивитись на дівчат — теж ні.

З'ясувалось, полтавські бандуристки дуже Василя образили. І цього він їм ніяк не може дарувати.

— Колись сидів я на концерті цієї капели,— відкрився мені Василь.— Сидів у першому ряду. Я завжди беру перший ряд. Хто любить мистецтво, той грошей не шкодує. Тим більше, коли виступають дівчата. А я парубок. Може, якась приглянеться мені, може, якійсь я приглянуся. Аякже. На печі жінку не знайдеш.

Купив кілька червоних троянд. Для зачіпки. Приготував собі листочок із блокнота й олівець. Про всяк випадок. Може, записочку доведеться написати і в букетик покласти.

Заспівали дівчата «Від Києва до Лубен».

Радісно так на душі. Аплодують люди, аплодую я. Потім:

Жито, мати, жито, мати,
Чому не полова?
Як дівчину не любити,
Коли чорноброва?

Дивлюся і думаю. Справді. Як не любити таких дівчат? Наче писанки.

А далі —«Баркарола» Людкевича. «Об човен хвилі б'ються... Немов русалку ніжну, замріяну уздрів».

Це мене вже остаточно розніжило.

Серцю в грудях немає місця. Рветься на сцену.

І тут я уздрів її. Чорняву, стрункy. Правда, так мені видалося, ніби вона на голову вища за мене. Але тепер це навіть модно.

Так, вирішив я. Від сьогодні моя доля вирішена. Від сьогодні моя доля навіки зв'язана з цим колективом. Мої троянди — цій чорнявці. В антракті напишу записку.

Видалося, що вона глянула на мене і ледь осміхнулась. Я так і подався вперед.

Та раптом задзвеніли бандури. Зі сцени наче громом ударило:

Ти до мене не ходи,
Куций-коротенький,
Бо до мене ходить хлопець
Високий чорненький.

Мене наче обухом по голові вгріли. Тепер добре бачу, що вона глянула на мене зверхньо.

Мене в піт укинуло. Я дістав хустинку. Витерся. А вони всі зі сцени так і дивляться на мене, ніби у залі більше нікого нема.

Встав я демонстративно. Стиснув у руці троянди. Кинув на сцену і демонстративно залишив зал...

Василь зітхнув полегшено, ніби висповідався.

— Більше ноги моєї на їхніх концертах не буде!

— Васю, кумедний,— розраджую його.— Ти ж не зрозумів. Це дівчата співали, щоб «куций» ціниτель мистецтва не ходив на їхні концерти. Бо співають вони на високому рівні. А на тебе всі дивилися так уважно тому, бо бачили в твоїх руках букет троянд.

БІЛАШЕВА КРИНИЦЯ

Приїхав до мене в гості один чоловік. З мого села. Похилого вже віку. Але ще моторний.

— Покажи мені,— просить,— Київ.

Водив я його, возив. Показував. Розказував.

— Оце пам'ятник Володимиру. Князеві, що хрестив Русь...

— Ото знаменитий Софійський собор...

— Це Богдан Хмельницький, що визволив Україну з-під шляхетського ярма і приєднав її до братньої Росії...

— Ото Печерська лавра...

— Ото мощі...

— А ото вже сучасний Київ. Метро. Дніпро. Палац культури «Україна». Красень Хрещатик. Знамениті київські каштани... А оце «Київський» торт...

Коли ми вже добре наїздилися, находилися, надивилися і наїлися «Київського» торта, мій односелець раптом спитав:

— А де мешкає Білаш?

Я здивовано глянув на нього.

— Отой Білаш, що пісні пише,— тлумачив мені гість.

— А навіщо вам?

— Та так. Хотів подивитися.

Де мешкає, не знаю. Але для цього є довідкове бюро...

Незабаром ми були коло будинку, в якому мешкає Олександр Білаш.

Мій гість поволі пройшовся вздовж будинку. Уважно розглянув, здається, кожен камінець. Зайшов у двір. Добре вивчив подвір'я. І якось розгублено спитав:

— А точно Олександр Білаш тут мешкає?

— Точно,— кажу.

— А де ж криниця?

— Яка криниця?— здивувався я.

— Ну та, Білашева криниця. Хіба не знаєш? — тепер уже здивувався гість.

Коли я нарешті переконав його, що справді нічого не чув про криницю, він мені розповів ось що.

— Розказував мені чоловік із сусіднього села. Приїжджав до нас. Співали тоді якраз по радіо пісні Білаша. Про ясени, про лелеченьків, про два кольори. Питаю його: «Де воно ті пісні в того Білаша так беруться? Чи він їх із голови бере, чи хтось йому наспівує»? «Я чув,— каже той чоловік,— що Білаш нібито має криницю. Криниця та нібито зачарована. Отак нахилиться над нею, прислухається, а звідтіль, від джерел, йому мелодія пісні. І він записує. А тоді вже віддає ту пісню людям. Щоб співали. Кажуть, та криниця йому від матері дісталася...» Я спочатку не вірив. Але якісь дива на світі таки є... Бо звідки ж у нього такі пісні беруться...

— Знаєте,— кажу односельцеві своєму,— той, хто вам розповідав про ту криницю, мав рацію. Є така криниця. Вона, правда, не Білашева власна. Вона, так би мовити, громадська, народна. Але композитор Олександр Білаш знайшов свою власну стежину до тієї криниці. То криниця народної творчості, криниця народної пісні. Вона невичерпна. І невичерпна саме тим, що такі господарі, як Олександр Білаш, не тільки черпають із неї перлини, а поповнюють її своєю творчістю.

ГОЛОСНИЙ ПАЦІЄНТ

Цього пильного чоловіка я зустрів в Івано-Франківську на вокзалі. Не знаю, звідкіль він довідався, хто я, але підійшов так, ніби йому одночасно відмовили всі суглоби, і шепнув:

— Ви з «Перця»?

— З «Перця».

— Ш-ш-ш!— зашипів, як змія.— Тихіше. Бо хтось може почути.

— Так що? Я не засекречений.

— Не в тому діло. Я вам хотів дати один матеріальчик. Один чоловік передав...

Спочатку мені чомусь дуже захотілося цій істоті плюнути у червону м'ясисту пику. Але це стало б зав'язкою. Потім я від нього не відв'язався б. Тому я вирішив відв'язатися простіше:

— Давайте той матеріальчик.

Він мацнув очима по боках, сягнув рукою в кишеню злинялого піджака й крадькома тицьнув мені складений папірець:

— Нате. Сховайте. Тепер я вас не знаю, ви мене не знаєте.

— Хай тебе чорти знають,—прошепотів я і пішов до скверика.

Сів на лавочку. Розгорнув папірець: «Доношу до вашого відома, що лікар Богдан Волосянко, який є кандидатом наук медичних, має у селі Радче підпільну клініку. Є точні докази, що в тій клініці він випробовує якісь нові методи лікування, не інакше, як заборонені. Громадянин Пильний».

Пильних я вже зустрічав не раз. Не раз переконувався, як вони з мухи робили слона, з тріски поліно, а з чесних людей злочинців. Тому надумав цей папірець викинути на смітник. Але перед тим порвав на шматочки, щоб часом не потрапив перед очі «пильному» двірникові.

Вже, було, вирішив стати в чергу по квиток на поїзд. Та в голові майнуло: «А що, як справді в тому селі Радче таке є? Кажуть, диму без вогню не буває. Поїду. Гляну».

Віднайшов я автобус, що до того села котить, увіпхався, їду.

— Добридень вам!

— Доброго здоров'ячка!

— Ви з Радчого?

— Так, сину. А ти?

— Та я здалеку.

— До Радчого-таки?

— Та до Радчого.

— А що, може, дівку там маєш?

— Та де там!

— Не кажи. Я б тобі нараяв файну дівку. Вчену. І не таку, як оті, що литками світять. Гречна. З доброго дому. Батько її бухгалтером, а мама продавцем. Живуть файно... Поїдем. Ти, певне, теж учений?

— Та де там.

— А торбу маєш, як той дохтор...

— Який дохтор?— мало не підскочив я.

— Та там їздить до нашого села... На прізвище Волосянко.

Тепер я жадав якнайшвидше прибути до села. Мене непокоїло, що сонце вже хилиться до заходу. І я сказав:

— Мені теж треба було б до цього лікаря. Але доведеться вже чекати до завтра, бо ось вечір.

Мій співбесідник махнув рукою:

— До Волосянка? То вам вгараздило. Він якраз приїжджає надвечір. Може, вже приїхав, а може, туй-туй буде.

— А від яких він хвороб лікує?

— Ой чоловіче! Він лікує від усяких. То є екстра-дохтор.

«Мабуть, лікує травами,— подумав я.— Тепер це модно».

— Лікує в лікарні чи по хатах?

— Та як тобі сказати? Він лікує не по одному, а кагалом.

Не інакше, як гіпнозом, майнула думка.

Автобус зупинився. Чоловік подався додому, сказавши мені на прощання:

— Як треба буде тобі дохтора, то шукай його ввечері у клубі.

Іду до клубу. Зустрів юнака.

— Лікаря Волосянка,— питаю,— не бачив?

— Там,— каже.— В онтому залі зі своїми людьми.

Що б це мало значити?

Підходжу до залу, а звідти багатоголосе лине: «Сонце ся сховало». І так гармонійно, так чарівно, що сам Воробкевич якби почув, не прискіпався б до жодного звуку.

— Що там таке?— питаю дівчину, що нагодилась.

— Як що? Репетиція хору.

— Якого хору?

— Як якого? А ви що, не знаєте?..

І дівчина мені розповіла, що в Радчому є самодіяльна хорова капела, яку організував лікар Богдан Волосянко з Івано-Франківська. Організував ще тоді, коли працював у Радчому. А тепер продовжує нею керувати. Наїжджає з міста. І сам уже виспівався у кандидати медичних наук. І капела удостоїлася звання заслуженої...

Ото молодець чоловік, думаю. Ото клініку організував! Дай йому, сило добра, років довгих і щастя. Бо любить, видно, Богдан Волосянко людей дуже, лікує їх не тільки пігулками та скальпелем, а й піснею. Немарно кажуть у народі, що того, кого вже не можна вилікувати нічим, лікує пісня. І я, слухаючи виступи радчанського хору, в цьому переконався абсолютно і категорично.

ЗНАЙШОВСЯ

Мій приятель Адам, прізвище його з певних міркувань приховаю, влетів до кімнати, мов шуліка:

— Можеш мене привітати. Я знайшовся...

Наскільки мені було відомо, за останні десять років Адам нікуди не губився. Може, саме тому я дивився на Адама, як теля на мальовані ворота. Либонь, думаю, зайвого хильнув.

— Значить, знайшовся?— перепитую обережно.

— Так,— підтвердив.— Їду завтра ж...

Я уважно глянув на Адама. Начебто тверезий...

— Слухай, Адаме,— кажу,— хоч ти й первісна людина, але міг би говорити якось зрозуміліше. Де ти загубився? І як ти знайшовся?

— Але ж ти сам казав, що я пропаща людина.

— Казав... Тобто як казав?.. Тридцять п'ять років, а не одружений... Люди кажуть, що парубок у літах схожий на ялову корову. Невже ти за тою наукою красивих дівчат не бачиш?

— Не бачив. Уяви собі, не бачив. Ходив повз них, як ото повз нашого завідуючого кафедрою, якого з роботи зняли. Зовсім не цікавили вони мене. Але це все в минулому. Тепер уже...

— Що тепер, Адаме?

— Тепер... Ти послухай:

О сизокритий птах, ти моє серце
Із синіх верховин поніс вдалечину,
Лишив мене саму зустрінути весну.
О сизокрилий птах, згубився шлях твій
У житах...

Я непорозуміло дивився на Адама.

Він прокоментував те, що співав:

— Звичайно, я не сизокрилий птах, але й не мокра курка. Коли вона так заспівала, у мене з серця ніби лід посунувся. Мені з очей ніби хтось зняв полуду. Я побачив таку чарівну дівчину! Сидів перед екраном телевізора, як заворожений. Думаю, господи, вона там, а я тут. Вона на одному кінці світу ходить і мучиться...— І знову проспівав:

Серце, наче птах, полинуло б у світ
на ста семи вітрах,
Та рветься із грудей лише палкої пісні туга...

А я, опецьок зашкарублий, ходжу на другому кінці світу, і в мене ніщо не рветься... Тепер усе! Вже рветься! Тепер потягнуло...

— Куди потягнуло, Адаме?

— У Чернівці. Ти б тільки побачив її. Ти б тільки послухав її. Не голос, а чар-зілля. Як заспівала:

У Карпатах ходить осінь піснею трембіти,
О, як серце моє хоче знов тебе зустріти...—

То моє серце мало не вискочило з грудей. Коли вона співає, здається, співає сама природа. Так ніжно-ніжно. Так тепло-тепло. Так задушевно, що твоя душа тане, як віск на сонці. Шкаралупа твого черствого серця репається, і в ньому ніби виростає пролісок...

— Хто ж вона, Адаме?

— Як хто? Солістка Чернівецької філармонії Софія Ротару... Завтра їду у Чернівці. Стіну головою проб'ю. На коліна перед нею впаду. І скажу: «Ти мене воскресила, як та весна. Ти мені відкрила очі на те, чого я досі не бачив. Ти запалила у моєму серці вогонь! Я твій. І якщо моя «юнача врода» тобі до серця, то я тобі «намалюю ніч», і «зорі», і все, що тобі хочеться...»

Мовчу й думаю. Пропав ти, Адаме. Знайшовся і знову загубився. Спасибі їй, Софійці-чарівниці, що чар-голосом своїм зсунула лід із твого серця, розбудила в ньому весну!

Чули гори й не тільки гори. Всі чули, як співає «парубоцький» хор Ужгородського державного університету.

А парубки в тому хорі неабиякі. Професори й доценти, доктори наук і кандидати наук, асистенти і лаборанти, завідуючі кафедрами і деканы, та й навіть сам проректор. Словом, хлопці-молодці. Організували вони шість років тому чоловічу хорову капелу. І вже встигли почути їх і гори, і Тиса, і вже встигли вони лауреатами Всеукраїнського конкурсу стати.

Побий мене сила небесна, якби я колись у студентські роки повірив, що декан чи проректор уміють співати! Та який студент може собі уявити декана, котрий співає! Студент уявляє собі декана з черствою, як семимісячна паляниця, душею. І щоб та душа коли-небудь співала «День, день, білий день, вставай, дівко, клади вгень» або ж: «Струнка, як смерека, близька і далека знайома гуцулка живе».

Ця душа в уявленні студента ніколи не дозволяє собі публічно, та ще й зі сцени, проголосити, що десь живе «близька і далека» гуцулка, що дівка може сказати «нема того, що-м кохала». Та й, взагалі, що хтось когось може кохати. Хіба що студент може «кохати» той предмет, який декан читає.

А тут, уявляєте, ціла капела деканів і не-деканів на повні груди заявляє піснею про «рожеві серпанки і дівочі світанки».

Якось уже в післястудентські роки я керував університетським клубом. Підійшов до одного викладача, не доктора і не кандидата ще, й кажу йому:

— Шановний ім'ярек, у вас такий чарівний тенор. Чому б вам не заспівати щось на сцені.

А він мені заспівав такої:

— Ви усвідомлюєте, що говорите? Мені, викладачеві уні-

верситету, виходити на самодіяльну сцену? Ви не подумали, що скажуть мої студенти? Ви не подумали, як упаде мій авторитет!

Тепер ось слухаю, як співають викладачі Ужгородського університету, і думаю: як росте їхній авторитет серед студентів! Бо ж вони, крім знань, крім любові до праці, сіють в серця студентів ще й любов до рідної пісні. То хіба ж можна не любити таких викладачів? Хіба можна таким викладачам не сказати:

— Спасибі вам, дорогі мої! Хоч ви мені й поставили двійку за те, що я мовчав на екзамені, але я на вас не серджуся. Бо живете ви не окладом єдиним!

ТАМ, ДЕ «ЯТРАНЬ» КРУТО В'ЄТЬСЯ...

Спочатку, читачу, я не говоритиму тобі, що діється там, де круто в'ється «Ятрань», а розповім одну оказію.

Приїхав у місто Кіровоград географ. Не дуже великий, але не такий вже й маленький. На грані кандидатської дисертації про річки України.

І спитав на вулиці перехожого:

— Чоловіче добрий! Чи не підказали б мені, звідкіль випливає Ятрань?

Чоловік не задумуючись відповів:

— З агрегатного заводу.

Науковцеві мурашки поповзли по хребту. Але наука вимагає жертв. І він став пояснювати перехожому:

— Ви, певне, не зрозуміли мене. Я питаю вас про Ятрань. Ну чули коли-небудь: «Там, де Ятрань круто в'є-ги-ться?»

— Чув. І не раз,— відповів перехожий.— І чув, і бачив.

— О-о!— втішився науковець.— То мене цікавить, де Ятрань?

— Точно вам не скажу,— задумався перехожий.— Але здається, що в Болгарії.

Науковець подумав, що перед ним або абсолютний телепень, або його беруть на глузи. Він розсердився:

— Слухайте, добродію! Ви коли-небудь вчили географію?

Чоловік чемно відповів:

— Уявіть собі, вчив. І навіть мав із цього предмета більше, ніж «два». А чи вчили ви етику, я сумніваюся... Тепер до побачення. Ах, так! Можу ще додати: у нас дві Ятрані, чи два. Вона і він...

Науковець довго стояв, як ошелешений.

Потім сягнув рукою в портфель. Дістав каталог річок і бубонить собі під ніс:

— Ятрань. Права притока Синюхи. Сто сім кілометрів довжина... А де ж друга?

Довго шукав науковець другої — й марно. Бо «другої» Ятрані нема. Є «другий» «Ятрань». Цілющий степовий потік, що витікає з чистих джерел народної творчості, пливе крізь барвистий килим українських народних звичаїв і обрядів, пісень і танців і впадає у великий океан світової людської краси. Цьому «Ятраню» нема кінця і краю, як нема кінця і краю народному генієві. І жити йому, і пливти, поки живуть ключові джерела народної творчості і поки він із тих джерел черпає свою наснагу...

Тепер годилося б повісти читачеві, що твориться там, де круто в'ється «Ятрань». Там — усмішки, там — зачудовані погляди, там — трепет серця і танець душі. Там скандують: «Ятрані» слава! Кривохижі (себто керівникові. — Є. Д.) слава!» Там — подив і захоплення. Там — «біс», «браво» і бурхливі оплески.

Аплодує робітник, аплодує хліборобар, аплодує студент і аплодує отой науковець, що шукав Ятрань. Аплодує і міркує: «Жаль того, хто не бачив, як виступає ансамбль «Ятрань».

ЗІБРАВ БАТЬКО КОМПАНІЮ

Компанію батько зібрав справді не велику, але чесну: Івана, Василя, Юрка, Петра і Дмитра. Сам батько — Василь Миколайович Мотрук — теж у цій компанії. Як заграла та компанія на сцені Жовтневого палацу культури у стольному граді Києві, то кияни авторитетно визнали:

— Така компанія заткне за пояс будь-яких професіоналів...

Професіонали. А хто його тепер утямить, де професіонал, а де самодіяльник? Тепер професіонали інколи виступають, як гірші самодіяльні артисти, а самодіяльні — як кращі професіонали.

Отак, як кращі професіонали, і виступили троїсті музики з села Микуличина Надвірнянського району на Івано-Франківщині Василь Миколайович Мотрук та п'ять його синів.

Та не про те хочеться поміркувати.

Збираємо ми огляди художньої самодіяльності всесоюзні, збираємо республіканські, збираємо обласні, районні. А уявіть собі огляд художньої самодіяльності села. Ні, не такий, щоб виступав у ньому, скажімо, ансамбль працівників лікарні, учительський хор або солісти-перукарі. А такий огляд, щоб у ньому брали участь винятково сім'ї.

Виходить, наприклад, на сцену ведучий і оголошує:

— Подружжя Іван та Ксеня Галтенки заспівають «Ми підем, де трави похилі».

— Подружжя Петро та Катерина Цівчуки виконають пісню «Колись любились, та розійшлися...»

— Сім'я Колупатенків у складі семи чоловік виконає українську народну пісню «Як засядем, браття, коло чари».

— Молодята Марічка та Василь Климки заспівають «По садочку ходжу». Акомпанує на мандоліні теща...

— Нінель Ляльченко заспіває «Мала я мужа пияка».

— Подружжя Кацавейчиків виконає танець «Ой лопнув обруч».

— Пісню «Якби мені не тиночки та не перелази» заспіває закоренілий парубок Петро Грушка.

А потім після огляду виступає голова журі й каже:

— Перше місце і перший приз — будильник — присуджено сім'ї Козенків за сценку «У сім'ї, як на довгій ниві».

Зведений оркестр села заграє туш. Сім'ю Козенків по черзі привітають голова колгоспу, голова сільради, піонери вручать їм квіти.

Отак можна було б щороку у якийсь день весни чи літа. Бо не кожен може йти до клубу, брати участь у гуртках художньої самодіяльності. Не кожного відпустить туди жінка або чоловік. А вдома кожен зможе. І честь сім'ї відстоїть. І часу не згаїть.

Тож за те я, щоб батьки частіше збирали такі компанії, як зібрав Василь Миколайович Мотрук. Честь і слава таким батькам, що мають таких синів. Честь і слава таким синам, що мають таких батьків.

ЗМІСТ

Веселі оповідки

Сусіди не дрімають 5
Запах хліба 7
«Хатха-йога» 9
Званий обід 12
Побачення 15
Не хочу бути своїм 17
Сюрприз 19
В усьому винна шкура 22
Шукаю нових друзів 24
Дірка в бюджеті 26
Ключ 29
Апендицит 31
Усе в цьому світі відносне 33
Щось не тає... 35
Омолодився 37
Помстився 40
Персона грата 41
Букет 43
А вам не здається?.. 45
Ловелас 47
Ні, які ми... 49
Людина людині 51
Стривайте, виросту я... 53
Не схвалив 55
Відповідальність свата 57
Педагогічний маневр 60
Скільки треба для щастя 63
Не бий по моралі... 65

Як можна помилитись 66
...Сама такою буде 69
Родич 71
Час — вирішальний фактор 73
Штурм піку Надії 75
Трамвайний герой 78
«Цуценя понімає» 80
Капелюх 82
Щоденник курортника 84
Везучий 87
Я чи антия 89
Гарем 91
А що буде далі? 93
Дихайте, дихайте... 95
Київські етюди - 101

Галерея «Чудотворців»

Козацькому роду нема переводу 109
Рости, рости, тополенько... 117
Незвичайна галерка 119
Мала я, мала... 121
Бере за душу 123
Цариця квітів 125
Шедевр 127
Самородок 129
Черемоше, «Черемоше»... 131
Чом, чом, чом? 133
Від Полтави до Хорола 135
Білашева криниця 137
Голосний пацієнт 139
Знайшовся 142
Гей, чули гори... 144
Там, де «Ятрань» круто в'ється... 146
Зібрав батько компанію 148

ДУДАР ЕВГЕНИЙ МИХАЙЛОВИЧ

Соседи не дремлют

Юмор и сатира

(На украинском языке)

Редактор Є. П. Гуцало
Художник А. П. Василенко
Художній редактор Г. С. Ковпаненко
Технічний редактор Т. Я. Смолякова
Коректор Г. В. Плачинда

Здано на виробництво 17.XI. 1972 р. Підписано до друку 30.I. 1973 р. Формат 70×100$^{1}/_{32}$. 4$^{3}/_{8}$ фіз.-друк. арк., 6,01 ум.-друк. арк., 5,75 обл.-вид. арк. БФ 30560. Тираж 30 000. Зам. 4181. Ціна 29 коп.
Радянський письменник, Київ, бульвар Лесі Українки, 20. Одеська книжкова фабрика республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Державного комітету Ради Міністрів УРСР в справах видавництв, поліграфії та книжкової торгівлі, вул. Дзержинського, 24.